

מאזרזת הישבת

עם "מאזרזת הפרשה"
מבית "המכון התורני"
עמודים: 18-7

שע"י המכון התורני ירושלים

לתרומות (עבור הדפסה והפצת העלון) והנצחות
ניתן לפנות ל-0546371585
ולהערות והארות: yoelf@asiatec.co.il

ואתחנן - תשפ"ג | גליון ע"ד | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

מנין תפילותיו של משה רבינו

מאת א.פ.

שבכל יום הרי לנו תקט"ז (516) תפילות. אולם מאחר שבט"ו באב עצמו לא הספיק משה להתפלל לאחר שנתייחד עמו הדיבור רק 2 תפילות, שהרי לא היה הדיבור מתייחד עם משה אלא ביום ולא בלילה (כמשמעות דברי רש"י בשמות יב, ב), נמצא החשבון מדויק להפליא שהתפלל תקט"ו תפילות, ורמז ואסמכתא לדבר ממנין תיבת ואתחנן שעולה אף היא למספר תקט"ו.

מתבאר מהנ"ל שתקט"ו התפילות של משה הרי הן כעין תפילת שמונה עשרה, כי רק כך מתיישב החשבון. ומנין שכך היתה כוונת המדרש? מביא הפני יהושע ראיה לכך מדברי הגמרא (בברכות לב, א) שם איתא: "דרש רבי שמלאי, לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, מנלן? ממשה דכתיב ואתחנן אל ה' בעת ההיא, וכתיב ה' אלוקים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי קל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך, וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו', עד כאן לשון הגמרא. מבאר ה"פני יהושע" שעיקר כוונת רבי שמלאי היא שלא ישאל אדם את צרכיו בברכות הראשונות של שמונה עשרה, ואת זה הוא למד ממשה, כי מה שאמר משה "את גדלך" הרי זה מעין ברכת מגן אברהם שהיא כנגד מידת הגדולה, מידתו של אברהם. ומה שאמר "ואת ידך החזקה" הרי זה כנגד ברכת אתה גיבור (שלכן מזכירין בה גבורות גשמים) והיא כנגד פחד יצחק. ומה שאמר "אשר מי אל בשמים ובארץ" הרי זה כנגד ברכת הקל הקדוש, שהיא נגד מידת יעקב.

אלו שלשת הדברים שהזכיר משה לפני בקשת צרכיו, היינו זכות אברהם יצחק ויעקב, ורק אחר כך ביקש "אעברה נא וגו'", מבואר בגמרא שמתפילתו של משה למדים אנו את דרך תפילת שמונה עשרה, ולכן החשבון של התפילות צריך להעשות לפי דיני שמונה עשרה, ולאפוקי שבת שאין מבקשין בה בקשות פרטיות. (ואגב אורחא למדנו שגם בתפילת מוסף של ראש חודש אין מזכירין תפילות פרטיות, כי אם אפשר אז החשבון לא מסתדר). כמה נפלאים לפי זה דברי המדרש רבה כאן: "ואתחנן אל ה' - הלכה כמה תפילות מתפלל אדם בכל יום? כך שנו חכמים שלש תפילות מתפלל". והם הם הדברים שכתבנו שתקט"ו תפילותיו של משה היו כעין תפילת שמונה עשרה.

(מלוקט ומעובד מתוך הספר "כמוצא שלל רב")

בתחילת הפרשה כתוב "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר". ומובא על כך במדרש פליאה שמשה רבינו התפלל תקט"ו (515) תפילות כמנין סיכום האותיות של תיבת 'ואתחנן'. ולכאורה הוא פלא מה בא המדרש ללמדנו בכך? מסביר ה"פני יהושע" (בברכות לב, א) שהמדרש לא למד זאת רק מסיכום התיבות, ואין זה אלא אסמכתא בעלמא, והאמת היא שזה נלמד מתוך החשבון שיובא להלן.

רש"י מביא על הפסוק "בעת ההיא" - "לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר". למדנו מכאן שמשה רבינו התחיל את תפילותיו רק אחרי כיבוש סיחון ועוג, אבל לפני כן לא היה לו פתחון פה להתפלל שיכנס לארץ, כיון שהקב"ה נשבע שמשה ואהרן לא יכנסו לארץ באומרו "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ" (במדבר כ, יב), וידוע ש"לכן" זה שבועה, ולפיכך לא היה באפשרות משה להתפלל על כך. ורק כאשר הוא כבש את סיחון ועוג הוא דימה שהותרה השבועה, ומאז הוא התחיל להתפלל.

וכך גם למדנו מהפסוק בדברים ב, כד-כה שאמר הקב"ה למשה "ראה נתתי בידך את סיחון מלך האמורי ואת ארצו החל רש וגו' היום הזה אחל תת פחדך ויראתך וגו'", ונאמר על כך במדרש שהקב"ה כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה. נמצא לפי זה שמאותו יום ואילך היה פתחון פה למשה להתפלל על כניסתו לארץ בסברו שהותר הנדר.

ומתי היה דיבור זה? מבואר בגמרא (בבא בתרא קכא, א) שהיה זה בט"ו באב, היום שבו כלו מתי מדבר, שהרי מצינו שעד שלא כלו מתי מדבר לא נתייחד הדיבור אל משה, ורק משכלו וחזר הדיבור למשה החל משה להתפלל שיכנס לארץ, עד שהסתלק מהעולם בז' אדר כמחצית שנה אחר כך.

ולפי זה נבוא חשבון, כאשר נערוך את החודשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר, הרי לנו מט"ו באב עד ז' אדר בדיוק 200 יום.

(16 ימים מאב, 29 מאלול, 30 מתשרי, 29 מחשוון, 30 מכסלו, 29 מטבת, 30 משבט, 1-7 מאדר, סך הכל 200). ואילו היה משה מתפלל בכלום 3 תפילות נגיע ל-600 תפילות, אלא שכידוע בשבת אין היחיד שואל צרכיו, נמצא שבשבתות לא יכל להתפלל על כך, וכאשר נחסיר מהחשבון את 28 השבתות שהיו באותם 200 ימים נשארו רק קע"ב (172) יום. שוב נכפיל את 172 הימים בשלש תפילות

"אתה החלות להראות את עבדך את גדלך" (דברים ג, כד).

משה רבינו, בחיר הנביאים, אשר יותר מהשגותיו אין, אחר כל זאת, לפני מותו, אחרי שמדד כל העולמות, עדיין אמר "אתה החילות" וגו' כל השגותיו בגדלותו יתברך, הכל הוא

רק בבחינה של "התחלה", להגיע מזה אל השגות נוספות, עוד ועוד, עד בלי סוף. וכן מצינו אצל דוד המלך ע"ה שאמר "ה' אלקי גדלת מאד" (תהילים קד, א), "גדול ה'... ולגדולתו אין חקר" (שם קמג-ג). (מ'אמרי המשגיח' לרבינו ירוחם זצ"ל ממיר)

ט' אב תקע"ה: הגאון הצדיק רבי יעקב יצחק ב"ר אברהם אליעזר הלוי הורביץ זצוק"ל, החוזה מלובלין

בשעתו בחייו קראו לו תלמידיו "רבנו הקדוש" ואחרי פטירתו הוסיפו לו כנוי "חוזה", תואר שלא זכה לו איש מאז תקופת הנביאים בישראל. הוא היה רואה מרחוק בחלל וגם בזמן. יושב לו בלובלין ורואה מה שמתהווה בכל פולין וגליציה. הוא יכול לקרוא מעל מצחו של אדם או מעל גבי "פתק" שמגישים לו חסידים - "תולדות חייו של אדם ושורש נשמתו אם הוא מקין או מהבל". "אורים ותומים" כנה אותו חברו ובן-דורו המגיד ר' ישראל מקוזניץ. את דמותו הרוחנית של "החוזה" מלובלין עצבו רבותיו הגדולים כמו המגיד הגדול ר' דב בר ממזריטש, הרבי ר' שמעלקע מניקולשבורג, המגיד ר' יחיאל מיכל מזלוטש, זוג האחים הקדושים הרב ר' אלימלך מליזנסק ואחיו ר' זושא מאניפולי, הצדיק המפורסם ר' לוי יצחק מברדיטשוב, והצדיק ר' משה סופר מפשעבורסק.

סיסמתו של "החוזה" מלובלין בספריו ובכל הליכותיו היא: "ועיקר לזכור שלא לעשות ולא לדבר ולא לחשוב, כי אם מה שהוא רצונו של האל ברוך הוא להיות נחת רוח לפניו יתברך" - כך הוא כותב בכללי "ההתנהגות" אשר בראש ספרו "דברי אמת" כלל עיקרי זה שבהתנהגות, לשאול בכל פעם לפני כל צעד ומעשה אם זה רצון הבורא יתברך.

מספרים: "החוזה" שמע כרוז מן השמים: "הצדיק מרדכי בן גיטל בלתי לה' לבדו". כאשר שמע כרוז זה נסע "החוזה" לנסחיש כדי להכיר את הצדיק אשר שמו מהלל בשמים על אשר אינו מן העולם הזה אלא לכבוד ה' לבדו. כשבא וראהו לדעת וממנו למד כלל זה שאותו אנו מוצאים בין כללי "ההתנהגות" שלו: "שלא לרצות כלל מזה העולם כי אם "לה' יתברך לבדו". פעלו הגדול של "החוזה" הוא שהביא את תורת החסידות לפולין ולגליציה והחדיר אותה בין המוני היהודים שם. הודות לו נתפשטה תורת החסידות והקיפה את רוב יהודי פולין וגליציה.

בנעוריו ביקש להיות פרוש מן העולם והפליג בפרישותו. על הנפש שמר מכל משמר ולא על הגוף, שעבד את יצרו וכל אבריו, ואף את עיניו קשר במטפחת לבל יראה יותר מ-ד' אמות שמתחת לרגליו, וכך התהלך בעינים קשורות שנים אחדות עד שלקו עיניו. וכשראהו ר' שמעלקע מניקולשבורג גער בו שיחדל. אין זו הדרך - אמר לו - אלא שהדרך היא להלך בעינים פקוחות לראות את הרע ולהתגבר עליו. מאז חדל, אבל ראייתו נשארה לקויה לכל ימי חייו.

מנין לקח לו "החוזה" את השיטה לקשור עיניו?

במסכת מנחות (ק) אומר רש"י "ויש אומרים רב לא היה זוקף עיניו אלא כובשן כל שעה משום צניעות". ויותר מזה אנו מוצאים בתשובות הגאונים ("שערי תשובה" סי' קע"ח) "שלא היה מביט לצדדין אפילו לפניו וכו' ונהגו רב יוסף ורב ששת אחריו ולא יכלו לעמוד בה עד שסמאו את עיניהם". וכן בקידושין (לא, א) מביא הר"ן על ר' יוסף שסימא את עיניו משום שלא יכול היה לעמוד בזה שלא להסתכל מחוץ ל' ד' אמותיו. וזאת הדרך שנקט בה "החוזה" בנעוריו בקשרו את את עיניו.

בנוסח אחר מביא בעל "מקור חיים" על התורה (בסוף פר' שלח): "ואמרו כי ר' יוסף ישב בבית אפל ארבעים היום ובסוף ארבעים יום ציוה להביא לפניו אבני שיש ונסתכל להם ונעשה סגי נהור, ואין ספק כי זה בתכלית הפרישות. ואמרו כי כן עשה רב אשי. ואחד מגדולי הרופאים נסתמא, ובאו הרופאים ואמרו לו שירפאוהו מהעיוורון ואמר להם אינני רוצה לראות יותר, כי די לי במה שראיתי", ויפה אמר החכם הידוע ליוונים "שלא נראה מקצת הדברים הדברים, טוב משנראים".

מעשה ברשב"ם שלא היה זוקף עיניו מפני הפרישות, רצה פעם לעלות לנסוע בקרון שהיה רתום לסוס ופרד, ולא ראה כי לא היה זוקף עיניו. קרה לו נס ונזדמן אחיו רבינו תם ואמר לו: "אל תהא צדיק הרבה, שא עיניך, סוס ופרד לקראתך!" וכך מנע ממנו להכשל באסור כלאים.

(מתוך "מגדולי החסידות" - רב יצחק ברומברג)

מגדולי האדמו"רים היה ה"חוזה" מלובלין, האיר את שמי היהדות בהיותו מגדל אור זוהר בחשכת הגולה.

רבים מגאוני ארץ וצדיקי יסודי עליון הלכו לאורו ושמו הלך לפניו מקצה העולם היהודי ועד קצהו.

תלמידיו האירו בתורתם ובחכמתם את שמי היהדות במשך כמה דורות הוא הלהיב לבבות תלמידיו הרבים בהתלהבותו הרבה במוצאו דרך לפלס נתיב בלבותיהם.

דורו של ה"חוזה" הקדוש היה דור דעה. ארזי לבנון, שרי תורה וחסידות, אבירי הדור ההוא הביטו אל עבר פני ה"חוזה" בהתבטלות, אותו ראו יחיד בדורם, אלופי ישראל שבדור ההוא ראו בו מנהיג ישראל, עיר וקדיש משמיא נחית, להאיר פני עולם תורה וקדושה.

לובלין נהפכה למרכז הגדול ביותר של החסידות בעולם, השם לובלין הפך להיות מלת קסם לרבבות העיר נעשתה למרכז חסידי רב ממדים, לובלין נעשתה כעין לשכת הגזית של סנהדרין, הרביצה תורה ואמונה, הפיצה חסידות ויראת שמים וגידלה אלפי אדמו"רים גאוני ארץ קדושים וטהורים שנפוצו לכל קצוי תבל והעבירו ממשנתה ומכוחה לכל שכבות העם, המקום הגדול ביותר בתקופה ההיא שהפיץ תורה וחסידות בישראל והשרה את זיום ואורם בעולם.

רחובות לובלין ומבואותיה היו שוקקים תכופות עולי רגל מקרוב ומרחק, אשר נהרו אל ה"אורים ותומים" של הדור ההוא - מי לשאול לדבר ה' ומי לשמוע מפיו עצה ותושיה, המונים השכימו לפתחו, התדפקו על דלתותיו ביום ובלילה, כולם משמשו במו ידיהם את רוח הקודש השורר במחיצתו, וכל הקרוב אליו חש והרגיש שבמקום קדוש הוא עומד והוא נעשה מושפע הימנו קולט מרוח הקדושה ונעשה זך יותר וטהור יותר.

על אף רוממותו, שהיו מעל ומעבר לתפיסת הדור, ידע לרדת אל העם ולנהל ענייני הרוחניים כרועה נאמן, לכלכל דרכיו ולשאת טרחו ומשאו.

לסבו רבי קאפיל הודיעו מן השמים שנכדו יאיר את העולם בתורתו וקדושתו.

בצעירותו כשלמד בישיבה בניקולשבורג קירבו מאוד הרב ר' שמעלקי והיה עונה אמן

כבר לא רבי. שאלו אותו התלמידים: "מה לעשות? אם לא נגלה שכבודו הוא הרבי מלובלין מאין יהיה לנו אוכל בשבת?" כסף לקנות צורכי שבת לא היה להם משום שה"חזוה" מחלק היה לצדקה את כל הכסף שקיבל, ולא השאיר לעצמו אפילו פרוטה אחת. אמר להם ה"חזוה": "נלך לבית המדרש שבעיר, אין ספק שתושבי העיר יזמינו אותנו לביתם כאורחים". כך היה; כל אחד מהתלמידים הוזמן על ידי אחד מבעלי הבתים, והרבי, שדרכו היתה להאריך בתפילה האריך גם הפעם, עד שיצאו כל המתפללים ולא נשאר בבית המדרש כי אם זקן אחד. כשגמר להתפלל, שאלו הזקן על מקום האכסניה שלו באיזה מקום יסעד את סעודת השבת. השיב ה"חזוה" שהוא איננו יודע, כיון שאיש לא הזמינו. אמר הזקן: "בביתי אין מה לאכול. עני אני ואשתי הכינה בצמצום". אמר הרבי: "רוצה אני רק לקדש ולאכול כזית לכבוד שבת".

הלך הרבי עם הזקן, בדרך שאל אותו הזקן מאין הוא. ענה לו: "מלובלין". שאל הזקן אם הוא מכיר את הרבי, אמר הרבי: "תמיד אני אתו". ביקש שיספר לו משהו מהרבי. שאלו הרבי: "בשביל מה אתם משתוקקים לשמוע דבר ממנו?" סיפר הזקן: "הייתי המלמד שלו, ושמעתי כי מספרים עליו הרבה מופתים, ואומרים עליו כי צדיק גדול הוא, מתגעגע אני מאוד לראותו, צם אני בכל שבוע יום אחד כדי שאזכה לראותו, והיות שזקן אני ועני וקשה עלי הנסיעה אליו, מתפלל אני שיבוא הוא לכאן".

הוסיף הרבי לשאול: "ומה ראיתם בו בילדותו שאתם מתגעגעים כל כך אליו?" ענה הזקן: "בכל יום נהג לברוח מהחדר ועל כן הכתי אותו". פעם אמרתי בליבי: "אלך ואראה לאן הוא בורח", הלכתי אחריו עד שראיתיו נכנס ליער, יושב בין תולעים וצועק בקול רם את הפסוק, "שמע ישראל", מאז לא הכיתי אותו. כאשר שמע הרבי את דברי הזקן, הבין מיד את הסיבה שבגללה בא לאותה עיר, וגילה לזקן שהוא היה אותו ילד. כששמע זאת הזקן התעלף, בקושי רב השיבו את רוחו, והרבי ביקש שלא יגלה את הדבר לאיש.

במוצאי שבת קודש נסעו ה"חזוה" ותלמידיו מאותה עיר והזקן הלך ללוותם. כשחזר הזקן שאלוהו אנשי העיר מי היו האנשים האלה, כי הכירו בהם שהיו אנשי מעלה. לא הסכים הזקן לספר. בסעודת "מלווה מלכה" השקו את הזקן בהרבה יין ישן נושן, נכנס יין יצא סוד, והזקן גילה כי היו אלה ה"חזוה" מלובלין ותלמידיו. זמן קצר לאחר מכן נפטר הזקן לבית עולמו, ה"חזוה" הרגיש בזה ואמר לתלמידיו: "נחזור לעיר להספיד את הזקן", והם נסעו העירה. ה"חזוה" הספידו, ולמחרת חזרו לביתם.

(החזוה מלובלין / ר' ישראל יעקב קלפהולץ)

על כל ברכה וברכה שברך תלמידו הצעיר ותלמידי הישיבה קינאו בו על כך, הגיב על כך הרבי באמרו "על ברכותיו עונים אמן כל הפמליא של מעלה".

הרבי ר' שמעלקי אמר עליו שאליו ינהרו אלפי ישראל והוא ישא אותם על שכמם להדריכם.

סמוך להסתלקותו קרא הרבי ר' אלימלך את תלמידיו המובהקים והעביר להם את ההנהגה על ידי שמסר להם את תכונותיו, לחזור מסר את מאור עיניו.

(החזוה מלובלין / ר' ישראל יעקב קלפהולץ)

*

מילדותו נוטה היה ר' יעקב יצחק להתבודדות. תפיסתו המצוינת עמדה לו להבין את שיעורי הגמרא בלי מאמץ וחזרות רבות, בעוד שחבריו עמלו הרבה לעמוד על דברי המפרשים היה הוא בקי בסוגיא בעל פה עם התוספות ומהרש"א ושעתו פנויה היתה לשקוע בדבקות. בהסכמתו של ה"חזוה" לספר "צאן קדשים" (דפוס לבוב) כתב, שכאשר היה ילד עלה בדעתו לחבר פירוש על סדר "קדשים".

מפעם לפעם היה מתחמק מן החדר והיה יוצא לבדו אל השדות והיערות אשר מחוץ לעיר. אביו גער בו לא פעם ונזף בו על אשר מבטל הוא את זמנו לריק ומשוטט בשדות. "השדה נועד לעמי הארץ" – נוהג היה אביו לומר – "מקומו של עילוי ותלמיד חכם כמוך הוא החדר ובית המדרש". משהוסיף הנער לנהוג כדרכו קרא לו אביו ושאלו: "אמור נא לי בני מה אתה מבקש בשדות וביערות?" "מבקש אני ה' בורא הטבע וכל אשר בו" – השיב הנער. תחילה נדהם האב לשמוע את תשובת הבן, אולם מיד התאווש ואמר לו: "כלום לא ידעת בני כי הקב"ה הוא מלוא כל הארץ כבודו ובכל מקום יכול האדם למצוא אם מחשבתו טהורה, במיוחד בשעת לימוד התורה, ואין צורך ללכת לחפשו". "אם כן גם אנוכי חלק ממלוא כל הארץ" – קרא הנער. "כן בני, האדם נקרא עולם קטן, כיון שהוא עולם בפני עצמו בתוך העולם הגדול". "אם גם בתוכי נמצא חלק אלקי אשר מלוא כל הארץ כבודו, את החלק הזה אני מבקש, ואיני מוצאו אלא בשעה שאני לבדי עם הטבע רחוק מן הבריות" – אמר הנער.

לימים כשתתפרסם כבר בעולם, נסע פעם עם גדולי תלמידיו למקום מסוים. כשהגיעו לפרשת דרכים שאל העגלון את ה"חזוה" לאיזו דרך עליו לפנות. ענה לו ה"חזוה" שיתן לסוסים ללכת לבד. הלכו הסוסים כרצונם עד שבאו ביום ששי סמוך לעיר אחת. שאלו התלמידים את שם העיר. כשנדע להם שמה התברר שתעו בדרך ושנסעו בכיוון הפוך. סיפרו זאת ל"חזוה", אמר ה"חזוה" כיון שקרה דבר כזה הוא

וכי משה רבינו רצה להכנס לארץ ישראל כדי לאכול מפרותיה?

"אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ" (דברים ג, כה). אמרו בגמרא בסוטה (יד, א) דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי.

וכתב בספר "כרם חמד" (פרשת אתחנן) בשם הגאון מטשעבין זצ"ל, מה ההוה אמינא של הגמרא שמה רבינו רצה לאכול פירות ארץ ישראל? אלא שמבואר בב"ח (א"ח ס"י רח ד"ה וכתב עוד) דפירות ארץ ישראל מסוגלים ליראת שמים, והיינו קושית הגמ' וכי לאכול מפריה הוא צריך, פירוש האם משה היה צריך לסגולת יראת שמים שבפירות והלא חז"ל אמרו שלגבי יראת שמים הוא מילתא זוטרתא הוא, ולמה היה צריך פירות ארץ ישראל. (ווי העמודים)

ח' אב תרנ"ח: הגאון הצדיק רבי שמחה זיסל ב"ר ישראל זיו זצוק"ל הסבא מקלם, בעל אור רש"ז ו"חכמה ומוסר"

מתמדת לאסוקי אליבא דהלכתא. הגאון רבי אליעזר גארדאן זצוק"ל ר"י טעלז, שהיה לפני כן רב המקום בקעלם העיד בשעת הלוייה כשהספיד את הסבא זצוק"ל "שכל ארבעה חלקי שלחן ערוך היו שגורים על פיו, עד כי ידע לציין מקום כל הלכה לפי הסעיף קטן". הנהגת הזהירות של הסבא מאבק ממונות, מופלאה. הסבא מספר אודות מישהו ששלח שאלה וצירף בול לתשובה. ונמנע מהסבא להשיב. במשך הזמן אבד הבול. "חשבת - כותב הסבא שאני שומר חינוס הפטור מאבידה. אך הנה זה קודם יו"כ חיפשתי בעצמי אם יש בי גזל ונזכרתי מהבול אולי אני שומר אבידה שדינו כשומר שכר דוקא וחייב באבידה. ועוד הרי יכולתי להשתמש בבול זה לעצמי ולשלוח לו אחר, א"כ הרי זה כמעט המותרין להשתמש שחייב באחריות כמבואר בבבא מציעא פרק שני. ואני מוכן בלא נדר להשיב לו בול, ראה כמה יש להתיישב בדין". ע"כ.

כידוע הסבא לא הסכים להתפרנס מ"התלמוד תורה" ולא לקח שום טובת הנאה כספית מהמוסד. אע"פ שהוא זה שדאג לכל קיומו ומחסורו ומכספים שלו וממה שקיבץ התקיים הת"ת, כבר מצעירותו גמר אומר ליהנות מיגיע כפיו ולמד את מלאכת הכריכה. מכשירי המלאכה היו שמורים עמו בעליית הת"ת, נכדו הרה"ג רבי נחום זאב דסלר שליט"א מקליוולנד מספר, שכשביקר בשנת ת"ש בקעלם, בפעם האחרונה. היו עדיין המכשירים מונחים במקומם בעליה. בתקופה מסויימת התפרנס ממכירה בחנות, שעברה לאחר מכן לביתו. אגב הנהגה זו יש להזכיר, שהסבא מיאן לקבל משרת רבנות. וכאשר שלחו לו כתב רבנות מעיר הבירה פטרבורג, מסר אותו לריעו הגאון רבי יצחק בלאזר זצוק"ל. ביום ח' אב תרנ"ח, לאחר חמש עשרה שנות סבל ומכאובים גופניים, נפל על המטה. הוא חשד אולי מדת העצלות דבק בו והתאמץ לקום מהמיטה ולעמוד בתפילה. בעודו בתפילה לאחר קבלת עול מלכות שמים באמצע אמירת "עזרת" נפל, השיב נשמתו הטהורה לבוראה ועלה למרומים. ביום צום תשעה באב ליוו את מיטתו ציבור עצום, מכל קצוות הארץ. הספידוהו הגה"צ רבי אליעזר גורדון ר"י טעלז, הגה"צ רבי יצחק בלאזר שבא מקובנא, ורבה של קעלם רבי צבי יעקב אופנהיים, אשר התעלף מרוב התרגשות ונאלצו להשקותו בעצם התענית.

(מתוך מוסף שבת קודש - תשנ"ח)

שהיא האמצעי להשגת המעלות. [וכתב בספר "מסילת ישרים" פרק כ"א וזה לשונו: אך מפסידי החסידות הם: הטרדות והדאגות, כי בהיות השכל טרוד ונחפז בדאגותיו ובעסקיו, אי אפשר לו לפנות אל ההתבוננות הזו, ומבלי ההתבוננות לא ישיג החסידות, ואפילו אם כבר השיג, הנה הטרדות מכריחות את השכל ומערבבות אותו, ואינן מניחות אותו להתחזק ביראה ובאהבה ושאר העניינים השייכים אל החסידות כאשר זכרתי, עכ"ל.] ולא רק למדרגות הגבוהות דרושה שלוות הנפש, אלא אף המדרגה הראשונה, הזהירות, אינה מתחילה בלא שלוות הנפש כמו שכתב ה"מסילת ישרים" בפרק ב'. אזכיר רק דוגמא אופיינית אחת שראיתי במו עיני בקעלם, מיד לאחר פרוץ

רבי שמחה זיסל זיו - ברוידא זצוק"ל - הסבא מקעלם, נולד בשנת תקפ"ד בקעלם, לאביו רבי ישראל נחומ'ס, ממשפחת שלשה עשר דורות רבנים. בנערותו ניכר כבעל כשרון עצום. בדרשת הבר מצוה אמר הדרן על כל סדר נזיקין. לאחר נישואיו נסע ללמוד בקובנה בבית מדרשו של נבייזר אצל מרן הגאון רבי ישראל סלנטר זצוק"ל. נפשו נקשרה בנפש הגרי"ס ובדרך המוסר שיסד. הגרי"ס החזיר לו חיבה יתרה והיה אחד מיחידי הסגולה שהגרי"ס שם עינו וליבו עליהם. הסבא ביטא לימים את גודל הזכיה להכיר את מרן הגרי"ס. "אודה לאלוקי יתברך אשר בזכות אבותי הצדיקים, זכיתי להכנס בחנותו של הבשם הגדול, הוא מאור עיני הגולה ממש לא בלשון גוזמא - הוא אדמו"ר ז"ל, וקלטתי מאורו הגדול לא כטיפה מהים הגדול, אבל עם כל זה רב מאד". לימים יתברר, שתלמיד זה עשוי להפיץ את תורתו של רבו בעולם, ואכן באותו זמן נקבע אצל רבי שמחה זיסל יעדו בחיים.

כשהגרי"ס עזב את קובנה ועבר לגרמניה, חזר הגרש"ז לקעלם עיר הולדתו, וקבע עצמו ללימוד תורה. פרידתו מרבו הגדול הותירה חלל בקרבו, והוא נכסף לפרוש מהעולם בדוגמת סדר לימודו של הגר"א מוילנא. הסתגר בחדר מיוחד, כמעט לא יצא מפתחו. ישן במשך היממה כשעתיים וחצי בלבד!! בשיעורים של חצאי חצאי שעות. בימות השבוע לא פשט את בגדיו ולמד כל הלילה, וקבע קביעות ללמוד שתיים עשרה שעות רצופות! בקיץ היה דרכו להתפלל ותיקין ואחרי התפילה היה יושב ללמוד עד שעה שתיים בצהריים. סדריו אלו היו יציבים, שום מקרה בעולם לא היה יכול להזיזו ולהפריעו, ולא היה מקבל בזמנים אלו שום איש בלי יוצא מהכלל.

כשבא בנו של הסבא, הגרנ"ז, ממקום מגוריו בגרמניה, אחרי זמן רב שלא נטראו, אם זה היה בזמן לימודו לא קיבלו הסבא עד שהתפנה מכל סדריו. ושיחתם תמיד היתה בעניינים של רוחניות.

סדרים אלו נהג עד סוף ימיו. גם לאחר שיסד הת"ת והיה יושב עם התלמידים בתפילה. אע"פ שבקיץ כבר התפלל ותיקין. נתיישב ללמוד שמונה שעות בלי כל הפסק. ואף בזמן שהיה מסוכן גדול לא היה מקצר סדריו!! דרך לימודו היתה עיונית. ירד לעומקם של העניינים בחתירה

השפעתו לדורות

תורת אמת היתה בפיהו כפי שקיבל מרבו הגאון האמיתי אור ישראל סלנטר זצוקלה"ה, שעל ידי פעולתו בשיטתו בלימוד המוסר הציל את כל הישיבות שלא ילכדו בידי המשכילים וההשכלה האורורה... והגאון הזה הרבה לעשות, הלא הוא החסיד וגאון בחכמה מרן רבי שמחה זיסל זיו זצוקלה"ה, יסד הת"ת בעיר קעלם והשפיע על תלמידים והשפעתם היא לדורות.

(רבי אלעזר מנחם מן שך)

כור להיתוך

ה"תלמוד תורה" בקעלם מפורסם בהצלחותיו הגדולות של תלמידיו להשיג שלימות בתורה ויראת שמים, ובפרט במידה של מנוחת הנפש וישוב הדעת

ומזקק את עפרות הזהב לזהב טהור). כך, כל הנכנסים ל"תלמוד תורה" מזדככים מהפסולת שבהם, והמעלות הנמצאות בהם בכח מוצאות אל הפועל. מצב עליון זה, היה קיים גם בתקופה האחרונה (לפני הכיבוש הנאצי) כש"התלמוד תורה" התנהל על ידי "הדור השלישי" נכדי הסבא מקעלם, הנהו תרי גיסי: הגה"צ רבינו דניאל מובשוביץ הי"ד והגה"צ רבינו גרשון מיאדניק הי"ד חתני הגה"צ רבי נחום זאב זצ"ל בנו של הסבא מקעלם. (הרב א. י. הערצמן)

מכאן התפשטו קוי אורה לכל הישיבות

בע"ה, כ"ו סיון תרצ"ט, קעלם.

...כעת אני לומד בת"ת בקעלם, זו ערש המוסר, מכאן התפשטו קוי אורה לכל הישיבות, זו יצרה - מתוך דרישות לב טהור - מחשבה משלה עם נוסח ביטוי מיוחד במינו, וכמה צנוע והולם לה זה השם "שיחה" כאומר הבה נתייעץ ע"פ צפונינו נטכס עצה כיצד לתקן את הנפש לשפר את החיים, הבה באמת ובתמים כאשר ידבר איש אל רעהו. מכאן זוך הרעיון, אצילות מחשבה, וטהור לב, וכמה מן האמות זו עלובה ועקשנית מבצבת מכל מלה ומלה, נמסרת היא בלחישת מפה לאוזן. הסכת וספון כי סתומים וחוטומים הדברים וכיצד היא מתקבלת ברעווא האזנה מעמיקה וחודרת למסתרי הלב כמו מתוך מתיחת הנימין וכסופי כסופין. (הרב יעקב מאיר קרבין)

(בית קעלם - א, ספר הזכרון)

המלחמה העולמית השנייה באירופה, נסעתי לזמן קצר ל"תלמוד תורה" בקעלם, שם למד ידידי הרב יעקב גולדמן הי"ד שבא מאנגליה ללמוד תורה בקעלם. והנה הגיע אליו מכתב מהוריו באנגליה, והונח בחדר הכניסה לישיבה במקום המיועד למכתבים. חשבתי שהוא יצא מיד בחיפזון מהאולם כדי לקראו, מכתב מהורים בזמן מלחמה! והוא ענה לי בקור רוח: כעת לומדים, כשנגמור את סדר הלימוד אלך לקוראו.

המצב של בלבול הדעת שנוצר עקב המלחמה הנוראה לא הורגש כלל בין כותלי ה"תלמוד תורה" בקעלם. התפילה, סדרי לימוד הגמרא בעיון, וכו', היו בתקן רגיל ללא זעזוע כלשהו כאילו היה העולם כולו במצב של שלווה ונועם.

גם הנהגתם הנאה של תלמידי ה"תלמוד תורה" בקעלם בקבלת כל אדם בסבר פנים יפות, לא נפגם בשעה קשה זו ועבודת המוסר של ביקורת עצמית מתוך מנוחת הנפש, האופיינית לקעלם, היתה ונכחה במלוא עוצמתה. וראוי לציין, שכל אלו שנכנסו ללמוד ב"תלמוד תורה" אף אם לא הצטיינו קודם לכן במנוחת הנפש, בסבלנות, וכו', אף על פי כן שיפרו מידות אלו תוך פרק זמן לא ארוך. מסורת הישיבה, והדוגמא האישית של ראשיה בכל התקופות, הטביעו את חותמם על כל התלמידים.

הסבא מקעלם זצ"ל המשיל את ה"תלמוד תורה" לכור להיתוך זהב (המהתך

להזהר בשמירת התורה כפי שנצטוינו

עבודה זרה זו ומובן היטב כת משיכתה של ע"ז זו, שהרי עיקר ענינה שהכל הפקר ולא צריך שום גדר ולכן ודאי שיש לזהר כח משיכה גדול.

זה יסוד האיסור של בל תוסיף שיש בו משום פריצת גדר שכן אמרו חז"ל (סנהדרין כט) "אמר חזקיה מכאן שכל המוסיף גורע שנאמר "אמר אלקים לא תאכלו ולא תגעו בו" ופירש רש"י הקב"ה לא הזהירם על נגיעה ומתוך תוספת גירעו, שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו אמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה, אף על האכילה לא תמותי. לימדונו חז"ל שמי שמוסיף יש בהוספה זו עצמה משום גורע.

זהו שאמר הכתוב לא תוסיפו ולא תגרעו שהרי עיניכם הרואות מה שעשה השם בבעל פעור שכל ענינו הוא פריצת הגדר ולכן עליכם לקיים את צו התורה כפי שהוא, לא להוסיף ולא לגרוע ממה שהורנו חז"ל, כי בהוספה על המצוות יש סכנה להגיע לפריצת כל הגדרים לגמרי וזו היתה חטאת בעל פעור.

היה רבי חיים מעורר שבדורינו מוצאים אנו שהשקפת עולם זו שולטת, שלמרות שיצא דעבודה זרה התבטל, השקפה זו קיימת ומעצימה לפרוץ כל גדרי עולם, אין שום איסור ואין שום מעצור למה שיכולים בני אדם לעשות ואדרבה ככל שעושים יותר משונה והפוך כך יותר טוב.

מדריכה אותנו התורה שעיקר שמירתו של האדם מלהתדרר לעמקי התהום, הוא במה שהוא גדור, וברגע שהוא פורץ הגדר הרי הוא מסוכן ביותר וזו דרכו של היצר הרע היום אומר לו עשה כך, פרוץ גדר זה שהוא רק דבר קטן יחסית, עד שבסוף אומר לו לך עבוד ע"ז וזה ענין מצוות בל תגרע שגדרה תורה את האדם בתרי"ג מצוות, וגדר פרוצה לאו שמייה גדר שכן כבר אינו מונע את האדם מלעבורו וכשם ששדה גדור בגדר שנפרץ בו פירצה, השדה כולה אינה שמורה ולא רק המקום שליד הפירצה, כך האדם שפרץ פירצה בגדריו, הוא נמצא בסכנה להתדרר לגמרי בכל עניניו.

(שיחות מוסר מאמר כ"ה תשל"א ומאמר ל"ד תשל"ב). (מתוך ספר "לתתך עליון")

"לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך" (ד. ב. ג.)

צריך להבין, איזו שייכות יש בין האיסור של בל תוסיף ובל תגרע לחטא בעל פעור, הרי אין לך עבודה זרה מגונה ומבוזה ממנה שהרי מצינו בגמ' (סנהדרין טו) "מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר, אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחוליה תלך ותעבוד לכל עבודה זרה שבעולם. עמדה והלכה לכל ע"ז שבעולם, כיון שהגיעה לפעור שאלה לכומרים במה עובדין לזו, אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה, אמרה מוטב שתחזור ההיא אשה לחוליה ולא תעבוד ע"ז בכך. עוד סיפרו חז"ל (שם) מעשה בסבטאי בן אלם שהשכיר חמורו לנכרית אחת, כיון שהגיעה לפעור, אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא, לאחר שיצאה, אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא, אמרה לו ולא יהודי אתה? אמר לה ומאי איכפת לך, נכנס פער בפניו וקינח בחוטמו של פעור והיו משרתי ע"ז מקלסין לו ואומרים, מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך. וצריך להבין מה מהותה של ע"ז זו, שהרי לכאורה שום בר דעת בעל נימוסין מינימלי לא ימשך אחר גסות ונבלות כזו, ובכל אופן מצינו שהיו מבני ישראל שנצמדו לבעל פעור ומשמע עוד בגמרא שם שאותו יהודי שעשה מעשיו לפני בעל פעור, התכוון לבזותו והכומרים שבחוהו שמעולם לא היה אדם שהגיע לסוף ענינה של אותה ע"ז כמוהו והדברים מתמיהים?

אלא, ביאר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר: מהות עבודה זרה של פעור היתה, פריצת כל הגדרים, שהרי אף עובדי ע"ז גדורים הם וחייבים הם לכבד את אלילים ולעבודו, לעומת זאת עובדי בעל פעור אין להם שום גדרים ואף את אלילים הם מבזים עד לעפר, לדעתם אין שום ערך שחייבים לכבדו ולהעריכו, לכן המציאו אליל שכל עבודתו היא בביזוי וככל שמבזים אותו יותר ויותר עבודתו משתבחת ואותו אחד שקינח בחוטמו והגיע לשיא ביזוי העבודה זרה השיג את שיא "עבודת"

"**יְאִתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם**" (דברים ד, ד). מובא בשם רבינו הגר"א: "חיים" - שלא תאמר שרק בעולם העליון אפשר להידבק בה', אבל בחיי חיותו בעודו נתון הגוף העכור אי אפשר להידבק בו יתברך. "כולכם" - שלא תאמר שזהו רק ליחידי סגולה. "היום" - שלא תאמר שכדי להגיע למדרגה זו צריך זמן רב. (טללי אורות)

ד' אמות של הלכה

שימוש בפלסטר בשבת (מתוך ספר "ברוך אומר" מהגאון ברוך שרגא שליט"א)

להתיר אותו כשמשתמש בו, זה נחשב עראי אפילו אם זה יקח זמן רב (וכ"כ בשו"ת "אור לציון" שם, והוסיף שכן מצינו ברמ"א בסימן שי"ז סעיף ג, שתפירה שתופרים האומנים לזוגות נעלים נחשבת עראי, אעפ"י שאפשר שתפרו תפירה זו לפני זמן רב, דמ"מ אינה עשויה לקיום וה"ה לענינו).

וכששם את הפלסטר על הפצע לא שייך בזה איסור כיון שתפירת עראי מותרת. ואף על פי שכתב הרמ"א שלא עושים כן בפני עם הארץ כדי שלא ילמד מזה לעשות תפירת קבע, מכל מקום חכם בן ציון אבא שאול ע"ה היה אומר שבפלסטר מותר גם בפני הארץ, כי עם הארץ אינו מבין שכשאדם שם פלסטר על היד יש בזה חשש משום תופר ולכן אין אנו חוששים שיבוא על ידי זה להקל יותר.

(כן כתב הרב בשו"ת אור לציון [חלק ב פרק לו סעיף טו] דנראה שכאן אף בפני ע"ה מותר, כיון שכל הטעם שאסור בפני ע"ה הוא שמא ילמד מזה להקל יותר, וכאן ע"ה אינו מבין שזה תפירה ואין חשש שיבוא להקל באיסור תופר ועוד שבגוף האדם לא שייך תופר שאין דרך תפירה בכך. אא"כ תופר ממש את העור בכך). אך הוסיף שאין לשים על הפלסטר שום חומר ריפוי שהרי רפואה אסורה בשבת. אא"כ נפל למשכב, וכמבואר בש"ע סימן שכח סעיף א'. והוא הדין שמותר להסיר את הפלסטר, אלא שאם נתלשות שערות יש בזה משום גוזז כמבואר בש"ע סימן שמ סעיף א'. ואם אינו ודאי שיתלשו שערות מותר, כיון שאינו מתכוון ואינו פסיק רישא שרי. וכן מותר לקרוע את העטיפה שבה נמצא הפלסטר וכמו שהתבאר שם בפרק כ"ז תשובה ז', עיי"ש.

האם מותר ביום שבת להדביק תחבושת על גבי העין במקרה של פזילה, או פלסטר על גבי פצע להגן עליו? כתב מרן בשולחן ערוך (סי שי"ז ס"ג) [ועיי"ש בב"י וברמ"א שם סעיף ג] שמותר להתיר בית הצואר מקשר שקשר אותו הכובס, שאינו קשר של קיימא כיון שאינו עשוי להישאר שם אלא עד שיקחנו לביתו.

ולכן מותר לקרוע את הנייר שמכסה את הפלסטר כדי להוציא הפלסטר מתוכו, וכן מותר להסיר את הנייר שדבוק בצדדי הפלסטר, אף על פי שזה מודבק היטב בפלסטר.

ומה שכתב מרן בשולחן ערוך (סי ש"מ ס"ד) שאדם שמפרק ניירות דבוקים ולא התכוין לקלקל, הרי זה תולדת קורע וחייב? זה דוקא בניירות שהדביקו אותם על דעת שישארו דבוקים. אבל כאן כיון שהדביקו אותם עד שיצטרכו להשתמש בהם, זה נקרא ארעי ומותר. וכמו שהתיר מרן בשולחן ערוך (סי שי"ד סעיף י, שמותר להתיר דף שמימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט מפני שאינו עשוי לקיום. וכן מביא במג"א שם בסוף ש"מ, ע"י שם, וראה גם ברמ"א סימן שי"ז סעיף ג) בזמנם שהיו שמים בתנור את החמין ולוקחים מכסה שמים בפי התנור שישמור על החום, והיו טחים אותו בטיט, ומותר היה בשבת לפרק את המכסה ולא היה בזה שום סותר כיון שמתחילה לא עשו אותו לשם קיום. ואף על פי שבתנור היו טחים רק ליום אחד ובנידון דידן הנייר שעל הדבק יכול להשאר כמה חודשים - אפילו הכי כיון שהוא עשוי

יחודה של חכמת התורה

התורה נעשית לו סם המות, אין זו תורה.

וזהו שאמרו "יקרה היא מפנינים", אם כהן גדול משתנה בכל יום ויום, הרי התורה יקרה היא מפנינים, יש בכוחה יותר לשנות את האדם.

ובזה יש להמליץ הפסוק (תהלים יט, יא) "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים", שהרי ידוע מש"כ הרא"ש בברכות (פ"ו ס"ה לה) בשם רבינו יונה, "שהדבש אם נפל בו חתיכה של איסור, אע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש, כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש, כמו דבש דיינין ליה ומותר", וכתבו הפוסקים, דהיינו רק בחתיכה של איסור שנפלה לתוך דבש, שבכהאי גוונא הדבש מהפך הדבר שנפל בו לדבש, אבל אם נפלה נבילה שלימה לתוך דבש, בכהאי גוונא אין בכח הדבש להפוך אותו לדבר היתר. אבל התורה הקדושה "מתוקה מדבש", שאף שבדבש מצינו התכונה שהופך דבר איסור שנופל לתוכו לדבש, אבל מ"מ דבר שלם אין בכחו להפוך, אבל התורה הקדושה, אפילו "אדם שלם" עם כל מידותיו ותכונותיו הרעות, בכח התורה להפכו לאדם מקודש ונעלה, וזהו "מתוקים מדבש". - "ברוך שבחר בהם ובמשנתם". (קובץ הערות ממרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל)

"וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (דברים ד, מד). שנינו באבות (פ"ו מ"א): "ברוך שבחר בהם ובמשנתם". ופירוש הדברים, כי להבדיל בכל החכמות, אין כל קשר בין החכמה לבין האדם; הוא יכול להמציא דברים נפלאים החובקים זרועות עולם, והוא כשלעצמו יכול להיות אדם שפל, אדם מושחת כאחד הריקים.

מספרים שתפסו פעם את אריסטו, פילוסוף עצום, במעשה מכוער. השיב שבאותו רגע איננו אריסטו. כלומר, תרי מילי ניהנו, ואין אחת נוגעת בחברתה.

אך לא כן בתורה, דרשו חז"ל ביומא (ע"ב, ב): "וזאת התורה אשר שם משה", זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות, למיימינים בה סמא דחיים. התורה צריכה לשנות את האדם, וכמו שאמרו חז"ל ביומא (פ"ו, א): "ואהבת את ה' אלהיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שכולם יאמרו אשרי מי שלמדו תורה. וזהו שאמרו: "ברוך שבחר בהם - ובמשנתם", הוא והתורה נעשו לדבר אחד.

והנה בירושלמי חגיגה איתא: פעם באה בתו של אחר לפני רבינו הקדוש, אמרה לו רבי הבט לתורתו ואל תבט אל מעשיו. בכה רבי. כי זוהי התנהגות של גוי, אם התורה לא שינתה את האדם הרי

"וידעת היום והשבת אל לבבך פי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים ד, לט). צריך ביאור תיבת "היום". ונראה שבא להזהיר ולזרז בזה, שלא ידחה האדם עבודת ההתבוננות ליום מחר, ולא יאמר לכשאפנה אשנה, אלא ימהר את עצמו ויפנה את לבו מכל עסקיו, להתבונן ולהעמיק בדרכי הנהגת הש"ת את עולמו לחזק בנפשו אמונת אומן,

וְאֶתְחַנַּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לְאמֹר" (דברים ג, כג).

בסוף פרשת דברים כתיב "לא תיראום" וגו', ואיתא במסכת סנהדרין (מד, ב), לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם אבינו ע"ה תפילה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, וזוהי הסמיכות "לא תיראום" וגו', ואם תאמר באיזה כח, על זה סמך "ואתחנן אל ה'", רצה לומר על ידי שתפללו תמיד אל ה' בכוונה שלא יגיע אליכם שום צרה.

(דורש סמוכים - רבי שמעון בן דוד ואעקניו)

וְאֶתְחַנַּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לְאמֹר" (דברים ג, כג).

תכלית התפילה - בשבילנו

אמרו חז"ל (במד"ד): מהו "לאמר", אמר רבי עזריה, לאמר לדורות שיהיו מתפללין בשעת הצרה, שהרי משה אעפ"י שנאמר לו "לא תעבור את הירדן הזה" התחיל מתחנן. ובמדרש תנחומא מובא: לימד משה את באי עולם, שלא יאמר אדם הואיל וחולי שלי מסוכן ועשה דייתיקי וחילק כל אשר לו, לא יאמר הואיל שעשה דייתיקי לא יתפלל עוד, אלא יתפלל, שאין הקב"ה פוסל תפלת כל בריה, ע"כ.

לכאורה יש לתמוה על עצם זה שתתכן מציאות כזו של תפלה בקשה ותחינה להשי"ת שחוזרים ונשנים עוד ועוד. ולא רק שאין זה חסרון כלפי שמיא מה שמטריח ומפציר כביכול נגד רצונו יתברך, אלא אדרבה, למדים אנו שזו מעלה גדולה ויש בכח זה להשפיע ולשנות כביכול מגזירת השי"ת, כפי שמצינו כאן שאחרי בקשות כמנין "ואתחנן" אמר הקב"ה למשה "אל תוסף דבר אלי"... שאם היה מוסיף היה נכנס לארץ. וכך גם הורו לנו חז"ל (ברכות לב) וכן מצינו אצל האבות הקדושים שהרבו והפצירו בתפלה ומכח זה נושעו. וכן מצינו הרבה בכל הדורות ויקצר המקום לפורטם, וצריך ביאור.

וכעין זה הקשה המבי"ט (בספרו "בית אלוקים", שער תפלה פ"ב) בלשון זה: בלתי הגון ונאה לשאול שאלה אחת כמה פעמים, כי לפני מלך בשר ודם, אם ישאלו ממנו דבר אחד פעמיים או שלש יחרה אפו על השואל, כי אם היה רוצה המלך להשלים לו שאלתו בפעם הראשונה או השניה היה משלים חפצו. וא"כ ההפצר הוא דבר מיותר ומזיק לשאלה, ואנחנו מתפללים בכל יום ערב ובוקר וצהרים, עכ"ל.

זאת ועוד: הרי הקב"ה טוב ומטיב ויודע כל מה שחסר לנו ונותן לנו כל מה שאנו צריכים וכל מה שטוב לנו, וכמו שמברך כל אדם "שעשה לי כל צרכי". וא"כ, מן התימה הוא שאנו צריכים לפרט לו בתפילותינו כל מה שחסר לנו ולבקש על זה כאילו ח"ו אינו יודע, והרי הוא יודע טוב מאיתנו מה טוב וראוי לנו ומה לא, ואינו כמלך בשר ודם שצריכים לגלות לו מה חסר!?

ומה עוד שפעמים, הבקשה עצמה אינה ראויה. פעמים שמבקש אדם דבר שלא טוב עבורו ואינו יודע, ופעמים לא מבקש אדם דבר שהוא חיוני עבורו שיהיה צריך לבקשו, ואינו מודע לכך, ועם זאת הקב"ה נותן לאדם כל מה שמגיעו, ומונע ממנו מה שלא ראוי לו, וא"כ לשם מה נצרכת בקשתינו?

ויתרה מזו: היאך אפשר בכח התפלה לשנות ממה שגזר

הקב"ה. וכפי שכתב רבינו בחיי זצ"ל (בפי' עה"ת - עקב) "כי כח התפלה לשנות הטבע, ולהנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר", הרי רק אצל בשר ודם שייך שישנה דעתו ויחזור בו, אך מה שייך זה אצל הקב"ה שהכל גלוי וידוע לפניו?

התשובה לכל השאלות הללו היא אחת, ופשוטה בתכלית: כל התפילות הרבות ופירוט הבקשות לא נועדו אלא בשבילנו. שעיי"כ נחדיר להכרתנו יותר ויותר כי בלי רחמי וחסדי השי"ת עלינו, איננו יכולים להשיג מכווננו מאומה. ובוודאי הקב"ה לא צריך לא את הריבוי וההפצרה ולא את הפירוט כדי לתת. אך ככל שמשליך אדם יהבו ותלותו רק בהקב"ה, כך הוא זכאי לקבל. והריבוי וההפצרה בתפלה הם רק סימן לתלות הזו.

נמצא שריבוי ההפצרה, הוא גדר ושיעור עד כמה תלותו בה'. ומראה בזה כי אין מבלעדי ה' מי שיכול לעזור ולתת לו ולכן לא פסק מלהפציר. וכך גם כשמרבה לפרט בקשותיו, מראה שכל דבר קטן כגדול הכח מאת ה' ולא יוכל לקבל דבר ממישהו זולתו. וכשעולה לדרגה נשגבה כזו, נעשה כאדם אחר לגמרי שלא עליו נגזרה הגזירה, ומיושבת כל הקושיות.

סיפר רבי יהושע הלר: יום אחד נתליתי אל הרב מפוניבז' הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, כאשר יצא לתל אביב, לסדר ענינים כספים של ישיבתו. המצב בקופה היה רע, והוא לא ידע מאין יעזר ולהיכן יפנה.

כאשר הגענו לתל אביב, ביקש לעצור סמוך לבית הכנסת הגדול ונכנס יחידי לאולם שהיה ריק מאדם. כאן נעמד בפניה והסב פניו אל הקיר, וקרא פרקי תהילים מתוך כבי ודמעות שלישי, ככתוב "אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד".

הוא התפלל בנעימה של הפצרות, ותחנונים שהמיסה את הלב, התפילה נמשכה כרבע שעה בערך. ראו עליו שמשים נפשו בכפו. אח"כ יצא לפועלו בפנים מאוששות ומשמים הצליחו את דרכו באופן פלאי.

כתב החפץ חיים זצ"ל (ליקוטי אמרים): כל הצרות הרבות הבאות עלינו שאיננו ניצולים מהם המה מפני שאין אנו צועקים ומרבים בתפילה עליהם, כי אילו התפללנו ושפכנו שיח לפני הקב"ה בוודאי לא ישיבו תפלתנו ריקם. ולא יסתפק האדם במה שמתפלל השמונה עשרה ג' פעמים ביום, אלא כמה פעמים ביום צריך לשפוך תפילות ובקשות בינו לבין עצמו, כשהוא בביתו, מעומקא דליבא, והתפילה תצא אז בכוונה עמוקה ובלב נשבר ורוח נמוכה, תפילה כזו בוודאי לא תשוב ריקם.

בפסוק "בכל קראינו אליו" דורשים חז"ל (מדרש רבה דברים ב, יז): יש תפילה שנענית לארבעים יום ויש תפילה שנענית לשלושה ימים, ויש תפילה שנענית לעונה, ויש תפילה שעד שלא יתפלל אותה מפיו, הקב"ה יענה שנאמר "והיה טרם יקראו ואני אענה". ואמרו חז"ל (ברכות לב, ב): אם רואה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, ע"כ. מדוע? יש שעונים מיד, ויש שנענים רק לאחר זמן, ויש שאינם נענים אלא לאחר ריבוי תפילה והפצרות רבות.

”אַתָּה תַּחֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּתְךָ” (דברים ג, כד).

כל השגותיו בגדלותו יתברך, הכל הוא רק בבחינה של “התחלה”

משה רבינו, בחיר הנביאים, אשר יותר מהשגותיו אין, אחר כל זאת, לפני מותו, אחרי שמדד כל העולמות, עדיין אמר “אתה החילות” וגו’ כל השגותיו בגדלותו יתברך, הכל הוא רק בבחינה של “התחלה”, להגיע מזה אל השגות נוספות, עוד ועוד, עד בלי סוף. וכן מצינו אצל דוד המלך ע”ה שאמר “ה’ אלקי גדלת מאד” (תהילים קד, א), “גדול ה’... ולגדולתו אין חקר” (שם קמה, ג).

”אַתָּה תַּחֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת יְדֵי תַּחֲזֹקָה” (דברים ג, כד).

עיין מלבי”ם בשאלות, מה שייך כל זה לענין כניסתו לארץ. ויש לבאר, שמשה רבנו עליו השלום אמר “אתה החלות להראות” וגו’, פי’ שם מקום התגלות גדלך וידך החזקה מעשיך וגבורותיך, שהמקום מוכן יותר להתפשטות והתגלות כבוד ה’ ית’, והרי אתה רוצה בזה שאני אראה, שהרי החילות להראות, ואם כן תמשיך הלאה ראייה זאת בשבילי, שעדיין אני עומד רק בהתחלה לבד.

”אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ” (דברים ג, כה).

וכי משה רבינו רצה להכנס לארץ ישראל כדי לאכול מפרותיה?

אמרו בגמרא בסוטה (יד, א) דרש רבי שמלאי מפני מה נתאווה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי.

ותמה בספר “כרם חמד” (פרשת אתחנן) בשם רבו הגאון מטשעבין זצ”ל, מה היתה ההוה אמינא של הגמרא שמשה רבינו רצה לאכול פירות ארץ ישראל?

אלא שמבואר בב”ח (אור”ח סי’ רח ד”ה וכתב עוד) דפירות ארץ ישראל מסוגלים ליראת שמים, והיינו קושית הגמ’ וכי לאכול מפריה הוא צריך, פירוש האם משה היה צריך לסגולת יראת שמים שבפירות, והלא חז”ל אמרו שלגבי משה יראת שמים היא מילתא זוטרתא, ולמה היה צריך לאכול מפירות ארץ ישראל.

”וַיִּתְעַבֵּר ה’ בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר ה’ אֵלַי רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה” (דברים ג, כו).

עקשנות בעבודת ה’

משה רבינו התפלל תפילות כמנין “ואתחנן” ולא נענה, והיה חוזר ומתפלל עוד עד שאמר לו הקב”ה “רב לך”. נצייר נא אם אחד יבקש דבר מה ולא ימלאו את בקשתו, יתכן שיבקש עוד פעמים אחדות, אבל עם כבר ביקש כמה פעמים ולא מלאו בקשתו, לא יבקש עוד, וגם שאינו מן הנימוס ודרך ארץ להפציר, ומנין לקח לו כל כך הרבה עקשנות עד כמנין “ואתחנן”, מבהיל הדבר! זה יוצא רק מהיסוד שידעו כי מקום ואופן ההתגלות הוא רק בעקשנות, ואם גם בעקשנות לא איכפת לי כלום, בין ישר הדבר בין לא, הדבר מוכרח להיות! וכן יהיה!

מה לא עשתה רחל אמנו להשיג ולדות, כמה מיני תחבולות, ואח”כ אמרה “נפתולי אלוקים נפתלתי”, ופירש רש”י וז”ל מלשון עיקש ופתלתול, נתעקשתי והפצתי וכו’ וגם יכולתי שהסכים על ידי, עכ”ל. כמה עקשנות וכמה עקשות, ונצחה! הסכים על ידי! ויונתן בן עוזיאל תרגם “מדחקות דחוקות קדם ה’”, מבהיל הדבר! עליו כביכול אמרו שהיה דחוק לו, כי זהו היסוד, ואחרת אי אפשר לנצח כלל.

כל חולשתינו שאין לנו עקשנות כלל, ובזה כל החורבן שלנו רחמנא ליצלן. ידע אדם יסוד זה, שאם הוא רוצה להתגדל כל שהוא עליו להיות עקשן.

בעניני רוחניות מותר לו לאדם להתעקש, כי בעניני רוחניות כשאדם מתאמץ ומתעקש לעלות מעלה כפי מגמותיו, הנה סוף כל סוף ינצח ויצליח, וזהו אומרם חז”ל (סנהדרין קה, א) “חוצפא כלפי שמיא מהני”.

ידע זה כל אדם אשר הרבה פעמים רואה כמה עיכובים מן השמים עומדים נגדו בלימודיו וכל עניני עבודתו בקודש, כמה עקולי ופשוטי על כל שעל ושעל, הנה המה אל יפריעו לו, ואדרכה יתעקש ויתחזק בכל כוחותיו, כי סוף כל סוף יצליח, ואשרי לו.

כתב בספר “כתר ראש” (אות נא) מרבינו חיים וולאז’ינער שאמר בשם רבינו הגר”א זי”ע שאמר, “העקשן – יצליח”. [בספר הנהגות צדיקים כתב, הר’ ר’ יואל מאמציסלעוו שאל את רבו הגר”א ז”ל על פרישות ואמר לו העקשן יצליח].

(זענת תורה- רבינו ירוחם ממיר)

”וַיִּתְעַבֵּר ה’ בִּי לְמַעַנְכֶם” (דברים ג, כו).

מהר “למענכם” ולא אמר ‘בגללכם’, כמו שאמר לקמן “גם בי התאנף ה’ בגללכם”, נראה שבא להודיעם שגזירה זו היא לטובתם כי לשון “למען” הוא לטובה, כמו שנאמר “למען ירבו ימיכם” ועוד דוגמאות. והטובה הנמשכת לכם מגזירה זו היא על דרך מה שאמרו חכמינו ז”ל שאם היה משה נכנס לארץ לא ישלטו בה ידים וכשיחטאו ישפוך חמתו עליהם לכלותם חס ושלום, לא כן עתה ששפך חמתו על עצים ואבנים.

”עֲלֵה רֹאשׁ תַּפְסָּנָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמִינָה וְצַפְנָה וְתִמְנָנָה וּמִזְרָחָה וְרֹאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה” (דברים ג, כז).

לכאורה מאי קמ”ל “בעיניך”, וכי יש ראייה שאינה בעינים. וביארו בני ביתי שיחיו על פי דברי “אור החיים” הק’ להלן ל”ד א’ ובבראשית י”ג ט”ו, דאף שחוש הראות מוגבל הוא באדם, מ”מ ראה ע”י שקירב ה’ לפניו את כל הארץ. ומשמע דלא היתה זו ראייה רוחנית ניסית שלא כדרך הטבע, כי אם שראה בחוש הראות הטבעי, והנס בזה היה שקירב לפניו את כל הארץ בשביל שיראנה בראייה טבעית. ואשר זהו דקמ”ל במה שכתוב “וראה בעיניך”, דהיינו שתהיה הראייה בעיניו ממש ובדרך הטבע ולא ראייה שאינה בעיניו דהיינו ראייה שעל דרך נס.

ובזה אתי שפיר מה שהוצרך לעלות ראש הפסגה, והרי כיון שראה ע”י נס למה לא הראה לו בדרך נס בעודו למטה, אלא, דכיון דבדרך הטבע הוא שהראה לו, היה עליו לעשות מה

שאפשר בדרך הטבע ולעלות ראש הפסגה, ואם עשה הכל בדרך הטבע, אז עושה לו הקב"ה נס שיוכל לראות בדרך הטבע.

(זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

"וַעֲתָהּ יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמּוֹשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבְאַתְּם וּיְרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם" (דברים ה, א)

פירש ה'אבן עזרא' וז"ל, "למען תחיון", כי עובדי פעור נשמדו, עכ"ל. דהיינו שהיתה כאן אזהרה לכלל ישראל שאם לא ישמרו את המצוות ישמדו כשם שנשמדו עובדי הפעור.

אולם הנצי"ב תמה, שמכיון שהציווי בפסוק זה הוא באופן כללי ולא נתייחד הציווי לאיסור עבודה זרה, הרי שאין מקום להשוות את העוברים על האמור כאן לעובדי פעור. ועוד הקשה, הלא גם עובדי פעור בעצמם לא נשמדו כולם.

ועל כן ביאר הנצי"ב ב'העמק דבר' את כוונת הפסוק "למען תחיון" וז"ל, משמעות "חיי" כמה פעמים הוא עליזת הנפש ועונג שמשיג האדם בהגיעו לתכלית שלמותו, והכלל שכל הרגש רוחני מוסיף חיות, וכמו שחיות האדם תלוי כמה שמרגיש עונג הדעת והכבוד, והיא מרובה יותר מחיות הבהמה שאינה מרגשת עונג אלא באכילה ושתייה וכדומה, ואם יהיה אדם שמאבד ומשחית הרגשותיו הרוחניים וישקיע עצמו והרגשו רק בהנאת אכילה וכדומה, הרי זה נחשב כבהמה, ואינו נקרא אדם חי, שהרי מאבד מה שהיה בכחו בהיותו אדם, לחיות בטוב וכו', עכ"ל.

ופירוש הפסוקים הוא, שכמו שעובדי פעור שעברו על העבירה החמורה של עבודה זרה, מתו ממש, כמו כן, כל חטא וחטא יש עמו קצת מיתה, ולמען תחיון חיות מלאה ושלמה עליכם לשמור כל החוקים וכל המשפטים.

"לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם" (דברים ה, ג)

(ג)

"לא תגרע" כשאינו מקיים מצוה

הטורי אבן (ראש השנה כה, ב) כתב לחדש, דכל דין "בל תגרע" אינו אלא במקום שאם גרע כשר בדיעבד ולא בטל מצותו, כגון מתן דמים שאם נתן מתנה אחת כיפר (ובחים לו, ב), אבל במקום שע"י שגרע מבטל לגמרי המצוה כגון שחיסר ציצית אחת או חיסר אחד מד' מינים שבלולב דלא קיים כלל המצוה, לא עבר משום בל תגרע. וז"ל: "דאין לשון גרעון נופל אלא היכא שעשה מצוה אלא שלא עשה בשלימותה ובמילואה וחיסר קצת מטכסיסי המצוה, אבל היכא שהגרעון פוסלה ומבטלה לגמרי אין שייך כאן לשון גרעון".

והביא ראייה לדבריו מדתניא בסוכה (לא, א): "לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא דמון ולא דבר אחר", והקשו פשיטא, ותירצו "מהו דתימא ליייתי כי היכי דלא תשתכח תורת אתרוג, קא משמע לן", ואם נאמר שבחיסר אחד מהמינים עובר ב"בל תגרע", היכי סלקא דעתין דיעבור בלאו כדי שלא תשתכח תורת אתרוג.

הובא להקשות בשם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, בשלמא "לא תוסיפו וגו' לשמור" מובן, אבל ה"לא תגרעו

וגו' לשמר" איך יתכן, האם יש מי שחושב שאם יגרע מהאיסור יש בידו לשמור.

ותירץ, לא תגרעו ממנו פירושו "כדי לשמר את השאר", "מאך נישט קיין נייעם שולחן ערוך" [אל תעשה שולחן ערוך חדש]. לעשות עקירה בתורה או שו"ע כדי לחזק הדת, זה האיסור של "לא תגרעו ממנו לשמר מצות ה'".

הקשו המפרשים, שלכאורה אפשר להבין מדוע שלא יגרעו ממצות ה' (וכמש"כ), אך מהו החטא אם מוסיפים על התורה, שעל ידי ההוספה אולי מקיים את התורה ביתר חומרה והרי זו מעלה?

ונראה בביאור הענין, שכל יהודי שרוח נשמה באפו חייב להאמין שהתורה הקדושה ניתנה לכלל ישראל על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, הוא שכתבה ואמר את מצוותיה משפטיה וחוקותיה, רק נתנה על ידי שלוחו נאמן ביתו משה רבינו עה"ש, וכן חייב להאמין האדם שהתורה ניתנה בשלמות שאין למעלה הימנה, וכמו שאמר הכתוב "תורת ה' תמימה" (תהילים יט, ח)... דהיינו התורה היא תמימה ללא שום מום וחסרון כל שהוא ח"ו, והראיה הטובה שכך היא תורת ה' היא זו, שהרי ניתנה מאת השי"ת, וברור הדבר שאם התורה היתה ניתנת מבשר ודם ואפילו משה רבינו, היה מקום לטעות ולומר שעדיין יש צורך להוסיף או לגרוע, כי שמא שכח משה רבינו לכתוב או להשמיט, אך אחרי שכולנו מאמינים באמונה שלימה שהתורה ניתנה אך ורק מפי השי"ת אין כל מקום לומר שהתורה החסירה או יתרה כל שהוא. ונוסף לזה מונח ב"תורת ה' תמימה" שתורתנו הקדושה ראויה היא להינתן לכל באי עולם, עד האדם הניחון בכשרונות הנעלים ביותר שאין למעלה מהן, וכן התורה ניתנה לכל המצבים ולכל הזמנים, ולא קיים זמן או מצב שיהיה צריך לשנות כקוצו של יו"ד מתורתנו הקדושה, כי התורה היא נצחית ולנצח נצחים, והכל מונח בה דלית מילתא דלא רמיזא באורייתא, רק הצורך הוא "הפוך בה והפוך בה דכולה בה" (אבות ה, כב), וזוהי שלמות התורה. ומתן תורה בצורה כזו יכול לתת רק השי"ת שאינו בשר ודם ואין כל מקום לשכחה או יתור בדבריו, וכן רק הוא יכול לתת תורה לכל כשרון שהוא, היות והוא ברא את האדם, הרי אך הוא יודע מה מתאים עבורו.

ולפי דברינו יובן ציווי התורה "לא תספו ולא תגרעו ממנו" כי אם האדם מעז להוסיף או לגרוע דבר ולו הקטן ביותר מתורתנו הקדושה, הרי מעשיו מוכיחים שאינו מאמין שהתורה ניתנה מאת השי"ת, אלא חושב שמשה רבינו כתב את התורה, ומדעתו כתב, ולכן מנסה להוסיף או לגרוע, שמא שכח משה לעשות כך, כי אם היה מאמין שהשי"ת הוא נותן התורה, לא יתכן שיעלה על לבו שעדיין יש צורך להוסיף או לגרוע כל שהוא, ואם עושה כן הרי הוא ממש כופר שתורה מהשמים היא, ולכן צייתה התורה "לא תספו ולא תגרעו".

(דרכי מוסר - רבי יעקב ניימן)

"לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ וְכו', עֵינֵיכֶם הֲרֹאוֹת אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּבַעַל פְּעֹר כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָיו בְּעַל פְּעֹר הִשְׁמִידוּ ה' אֱלֹהֵיהֶם מִקְרַבָּהּ" (דברים ה, כ-ג).

השייכות של "לא תוסיפו" ו"לא תגרעו" לחטא בעל פעור

יש להבין מהי שייכות של אזהרה זו, לחטא בעל פעור.

וּכְתַב הַט"ז (דברי דוד עה"ת) דבא להזהיר דרך כלל שלא יסמוך אדם על חכמתו לבקש טעם למצות השי"ת כמו שעשה שלמה, שאמר "לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" (להלן יז - יח), אני ירבה נשים ולא יסירו לבבי, כדאיתא במס' בב"מ (קטו, א) משום דדרש טעמא דקרא, ואפילו רבי יהודה דמיקל שם היינו היכא דהכתוב עצמו מפרש הטעם כמו בזה "ולא יסור לבבו", אבל במקום שאין מפורש הטעם אלא אתה מבקש טעם מעצמך ובשביל זה לפעמים שאין טעם זה תרצה לשנות הדין, זה אסור לכולי עלמא, ועל זה אמר "עיניכם הרואות" דפרעו עצמם מפני שהיו סבורים שהלכו אחרי הטעם שלא יכבד את הע"א אלא רוצה לבזותה ופרעו עצמם נגדה, ואפילו הכי השמידם הקב"ה. "ואתם הדבקים" - תמיד לא יזונו מן הקב"ה אפילו בזה מכח טעמכם - "חיים כולכם היום". וענין זה סמכה התורה לכאן וכו' שלא ילך אחר מחשבות לבו לשנות ממאמר הקב"ה בשביל שכלו. עכ"ד.

וכך כתב הרמב"ם (הלכות הלכות מעילה פרק ח' הל' ח) וז"ל, ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כוחו, ודבר שלא ימצא טעם ולא ידע לו עילה אלא יהיה קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול וכו', שיעשה החוקים והשמירה שיהיה בהן ולא ידמה בהן שהם פחותין מן המשפטים, והמשפטים הן המצות שטעמם גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה כגון איסור גזל ושפיכות דמים וכיבוד אב ואם, והחוקים הם המצוות שאין טעמם ידוע, אמרו חכמים חוקים חקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהם כגון איסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח, וכמה היה דוד המלך היה מצטער מן המינים ומן העכו"ם שהיו משיבין על החוקים וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה וכו', עכ"ל.

כתב ה"אבן האזל": ושמעתי בשם חכם אחד שאמר לו אחד מהחפשים "יש לי קושיות", אמר לו הג', אם היה לך קושיות היה אפשר ליישב לך קושיותיך, החסרון הוא שהם אצלך לא קושיות אלא תירוצים, אינך רוצה לשמור דיני התורה ואתה רוצה לתרץ עצמך למה אין אתה שומר, ולכן אתה ממציא לך קושיות והם אצלך תירוצים, וכשאומר לך תירוצים לא יתקבל אצלך כי אתה רוצה בקושיות. על קושיות אומרים תירוצים, אבל על תירוצים אין תירוצים!

והוסיף ואמר שזה מה ששנו חכמים בהגדה של פסח, בדבור 'רשע מה הוא אומר', שאמר בעל ההגדה 'ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר', לומר דלכאורה מקודם הוא כופר ואח"כ מוציא את עצמו מן הכלל, אבל באמת אינו כן דסיבת מה שכופר הוא בשביל שרוצה להוציא עצמו מן הכלל ולהפטר מדיני התורה, וזהו הסיבה שכופר בעיקר, עכ"ל. [נמפי השמועה אמרו שה"ח"א' שהביא ה"אבן האזל" הוא מרן הגר"ח מבריסק וצ"ל].

"עֵינֵיכֶם הָרְאוּת אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּבַעַל פְּעוֹר וכו', וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים פְּלִגְמֵי הַיּוֹם" (דברים ה, ג-ד).

שמעתי ממרן המשגיח זצ"ל לכאורה כלל ישראל עמדו אז קרוב להשי"ת מאוד, כי עין בעין יראו וגו', ומה צריך עוד ל"עיניכם הרואות", לראות שכר ועונש, ולמה צריכים לחזק עצמם בזה, בזמן שאין אצלם שום ספק כלל אודות מציאות ה' והשגחתו.

רואים מכאן חיוב העבודה עד היכן מגיע, כי האדם כל כך קרוב לרע ובכל רגע ורגע עלול להתהפך ולהספות בעצת החוטאים, עד שמוכרח לו תמיד לחזק עם ראיות מכל צד ולברר לעצמו מכל פנים.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

"וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים פְּלִגְמֵי הַיּוֹם" (דברים ה, ד).

כיצד מגיעים לדביקות בה' יתברך

כידוע שהדביקות בה' יתברך היא הפיסגה שאדם יכול לשאוף להגיע אליה בעולם הזה. אבל השאלה היא, כיצד אדם יכול להגיע לדביקות בה' יתברך?

התשובה על כך מוזכרת בכוזרי (מאמר ב אות נ) על ידי השמחה במצוות, וזה לשונו: ואין כניעתך בימי התענית יותר קרובה אל ידי אלוקים משמתן בימי השבתות והמועדים, כשתהיה שמחתך בכוונה ולב שלם. וכמו שהתחוננים צריכים מחשבה וכוונה, כן השמחה במצוות ובתורתו צריכים מחשבה וכוונה, שתשמח במצוה עצמה מאהבתך המצוה בה, ותכיר מה שהטיב לך בה, וכאילו אתה בא כאסנייתו, קורא אל שולחנו וטובו, ותודה על זה במצפון ובגלוי, ואם תעבור כך השמחה אל הניגון והרקוד, היא עבודה ודבקה בענין האלוקי, עכ"ד.

כלומר קודם שהאדם עושה מצוה, צריך להשקיע מחשבה איך לעשות את המצוה בשמחה, וכשאדם הולך ללמוד, צריך להשקיע מחשבה איך ללמוד את התורה בשמחה, וכיצד יגיע אל השמחה בעשיית המצוה.

וכיצד יגיע ממחשבתו לשמחה שיחשוב לאיזה אדם הוא שואף להיות קרוא על שולחנו, יש אדם שהיה משתוקק להסב בשבת קודש, על שולחן רבו, הוא חולם שרבו יום אחד יזמין אותו אצלו לסעודת שבת, יש אנשים פחותי דרגה, שהם שואפים שאחד הגבירים גביר כזה שיש לו בבנק מיליארד דולר, יזמין אותו לסעודת שבת.

כעת תחשב כשאתה מקיים מצוה, אתה פשוט קרוא אל שולחן המלך, אל שולחנו של מלך מלכי המלכים, הוא הזמין אותך לשולחנו בשביל עשיית מצוה, ואם תתעמק עד כדי כך, שמחשבה זו תגרום לך שמחה כל כך גדולה, עד שתבא לשיר ולרקוד על הזכות הגדולה, שאתה זוכה לקיים מצוה, וללמוד את תורתו, זה הדביקות בה' יתברך.

(ווי העמודים)

"וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים פְּלִגְמֵי הַיּוֹם" (דברים ה, ד).

מובא בשם רבינו הגר"א: "חיים" - שלא תאמר שרק בעולם העליון אפשר להידבק בה', אבל בחיי חיותו בעודו נתון הגוף העכור אי אפשר להידבק בו יתברך. "כולכם" - שלא תאמר שזהו רק ליחידי סגולה. "היום" - שלא תאמר שכדי להגיע למדרגה זו צריך זמן רב.

(טללי אורות)

וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם (דברים ה, ד).

כי כל הבריאה הכל "אין" ורק ה' לבדו הוא ואין עוד, וממילא כשדבוק בה' ית' אז הוא חי ואם לאו אינו חי ואינו מציאות, כי אין מציאות מבלעדי ה' ית', ולכן משה רבינו ע"ה שהכיר "ונחננו מה", מצד שידע "אין עוד", הרי דבק בה' ית' והשיג לכל השלמות, והמעלות הכי העליונות, שהרי ה' ית' מקור המעלות והוא אוחד באותו המקור, משא"כ בזמן שסובר האדם שגם הוא מציאות מה, אז הוא בעולם התוהו, כי הכל אין, ולכן אין לו מציאות בבריאה.

מהי חיים? יבואר על פי מה שאמרו חז"ל ברכות דף י"ח ע"ב רשעים בחייהם קרויים מתים, אע"פ שרואים שגופם חי, וגם עוסקים בחכמות העולם, ע"כ צ"ל בכ"ז שאינו חיים, כי חיים נקרא רק כשעוסקים בתורה ומצוות, וכמש"כ בתורה "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כי הכל אין ורק מציאותו ית' יש, ובזמן שהוא דבוק בה' ית', הוא ג"כ יש [ולא כהפילוסופים שדרשו לעצמם אם דבוקים בחכמה אז יש לו השארה, הרי חז"ל אמרו רשעים קרויים מתים אע"פ שדבוקים בחכמה]. בקצרה דוקא בזמן שהאדם עוסק בדברים שהם רצונו ית' אז דבוק בו ונקרא חי, ואפילו אם עוסק בדברים גשמיים אם כוונתו לשם שמים הרי דבוק בה' ונקרא חי, ואפילו כשהוא ישן [וחז"ל בכרכות נז, ב אמרו שינה אחד מס' ממתה] מ"מ אם כוונתו לשם שמים נקרא גם אז חי, שדבוק בו יתברך.

מצב האדם להיות "חי וקים לעד" ואין זה – ע"י שדבוק בה' ית', ואין יתכן שיהיה דבוק בה' ית', ע"י התורה הק', כמו שאמרו בספרי (לק' ו' ר"י) "ואהבת את ה' אלקיך", אין יתכן, ע"י "והיו הדברים האלה על לבבך", נמצא שהתורה היא "הדבק" שמדביק האדם להקב"ה. אבל זהו פשוט בדבק יכולים להדביק דברים שיש להם שייכות אחד להשני, שני גשמים יכולים להדביק, אבל בזמן שהאדם כולו ראשו ורובו בעוה"ז תאוות ורצונות אין יתכן שיתדבק לממה"מ הקב"ה, ומה יכולה התורה שהוא הדבק לעשות באופן כזה, וע"כ מקודם צריך האדם להכין עצמו שיהיה גם הוא "רוחני" מה הוא רחום וחנון כו' אף אתה, להיות כל תשוקתו עוה"ב, אז יכולים להדביקו ע"י הדבק של התורה. נמצא שמקודם האדם צריך להיות "מוכן" לתורה, או עכ"פ התורה מכינה אותו ונהפך לאיש אחר, אבל אם נשאר האדם הפשוט גם לאחר לימוד תורתו אז בודאי מבלי שום ספקות שתורתו לא תוכל להועיל לו כלום שיתדבק בה' יתברך, ומבלי ה' ית' אין מצב של חיים.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם (דברים ה, ד).

תורת חיים

שונה היא תורתנו הקדושה להבדיל אא"ה מכל החכמות שבעולם. כל החכמות מקורן ושורשן בשכל, ומכוונות הן אך ורק לחלק השכלי שבאדם, ואין לחכמות מְהַלְכִים טבעיים אל הלב, שהוא החלק היסודי והעיקרי באדם אשר ממנו תוצאות חיים.

אמנם משפיע הוא השכל בסופו של דבר גם על הליכותיו ופעולותיו של האדם שמקורן בלב, אבל אין זה אלא כמו מצפן המראה את הדרך, וכמו שביב אור המאיר בחשכה, שאמנם התועלת היא מרובה, אבל אינו חורג ממסגרת של 'מראה מקום'.

לא כן תורתנו הקדושה שהיא תורת חיים, לא רק שהיא מצביעה על הדרך הנכונה, לא רק שהיא מאירה בחשיכה, אלא הרבה יותר מזה, התורה מעצבת את דמותו של האדם, ומכוונת כל פעולותיו והליכותיו.

ולכן גדול תלמוד שמביא לידי מעשה (קידושין דף מ, ב), ומבאר המהר"ל שתלמוד תורה הוא כמו זריעה, והמעשים הבאים מכוחה הרי הם כמו צמיחת פירות הבאים ממילא מן הזריעה, קיום המצוות ומעשים טובים נובעים מהעבודה שקדמה להם, והוא לימוד התורה. מידה זאת נמצאת אך ורק בתורה, ולא בשום חכמה שבעולם.

אם אמנם דיה מידה נעלה זו לכשעצמה בגודל מעלת התורה הקדושה, אבל עדיין אין זה ממצה את כל מציאותה ומהותה של 'תורת חיים'.

בתפילת שמונה עשרה אומרים: כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים. תורת חיים נובעת ויוצאת מהארת פניו יתברך, וכמו שנאמר "בְּאֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים", (משלי טז, טו), פירושו של דבר, כל התכנים הנעלים והנשגבים ביותר הכלולים במושג של 'חיים', כל ההוד וההדר הגנוז באוצר הנקרא 'חיים' כל כולו מצוי וטמון בהיכלי חמדה שבתורתנו הקדושה.

ועל כך אמרה תורה "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", כל הדברים הטמונים והכלולים בחיים יש בעם ישראל על ידי זה שהם דבקים במקור החיים, בחיבור של קודשא בריך הוא וישראל שהוא חד.

כי על כן, התורה הקדושה הינה תורת חיים, לא רק מפני שהיא מעצבת את האדם ואת חייו באור התורה, אלא משום שאפילו את החיים הגשמיים היא מעניקה לשומריה. מי שאינו שומר תורה ומצוות, לא רק שעולם הבא אין לו אלא אפילו עולם הזה אין לו. רק לשומרי תורה ומצוות יש חיים מאושרים בעולם הזה.

כי הבריאה כולה במתכונת התורה נבראה - איסתכל באורייתא וברא עלמא (זוה"ק ריש פרשת בראשית). הוי אומת צורת החיים הגשמיים בעולם הזה אף היא במתכונת התורה נבראה והושתתה. לכן, מי שחי את חייו כפי רצון התורה, הוא זוכה לאשריך אף בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא (אבות פ"ו משנה ח) אולם במושג הנעלה והנשגב של תורת חיים טמונה כוונה עמוקה נוספת.

אין מצוות התורה רק מערכת חוקים, שעל האדם לקבלה ולהתנהג על פיה, מצוות השם ניתנו כדי למלא את הווית חייו של האדם בעונג ואהבה אין קץ, ר"ל התענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו" (לשון המסילת ישירים תחילת פ"א), בבחינת "אֶהְבֶּה בְּתַעֲנוּגִים" (שה"ש ז, ז). זוהי צורתה המכוונת כלפי האדם השלם. וכפי שמאריך המסילת ישירים (שם) וכותב שהנרצה יותר בעבודת הבורא יתברך שמו הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה, והוא מה שדוד המלך מתהלל בחלקו הטוב ואומר "כְּאֵיל תַּעֲרַג עַל אֲפִיקֵי מַיִם כִּן נַפְשִׁי תַעֲרַג אֲלֵיךָ אֱלֹקִים,

ובגמ' גיטין (נו, ב): "אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו', אמר ליה לקיסר מרדו בן יהודאי, אמר ליה מי יימר, אמר ליה שדר להו קורבנא אי חזית אי מקרבנין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא, בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים ואמרי לה בודקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא הוא, סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח, סבור רבנן לקרוביה משום מלכות, אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקודשים יהרג. אמר רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו מארצנו".

ויש להבין את טענתו של ר' זכריה בן אבקולס "יאמרו בעלי קריבין לגבי מזבח", וכי משום טענה זו נסכן את כלל ישראל, והלא פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה ובפרט סכנה דרבים. ואין לומר שבאמת לא צדק ר' זכריה בדבריו, כמבואר בדברי ר' יוחנן ענוותנותו של ר' זכריה החריבה את ביתנו, דיעויין ברש"י וזה לשונו עונותו - סבלנותו שסבל את זה ולא הרגו. ומדוייק ברש"י דהטענה על ר' זכריה היא על מה שלא הרגוהו אע"פ שהוא מוסר, אך על טענת ר' זכריה הקודמת שאי אפשר להקריב שלא יאמרו בעלי מומין קריבין, לא היתה עליו טענה, והצדק עמו. וצריך ביאור מדוע.

ומה שנראה מוכח ומבואר מכאן, דאם יש חשש שלא תימסר התורה בצורה הנכונה, ויהיה עיוות במסירתה, ושינוי כל שהוא - "יאמרו בעלי מומין קריבין" - יש דין יהרג ואל יעבור, ואין בזה היתר של פיקוח נפש. רק חוב גמור הוא למסור את התורה בכל אופן שהוא, ולכן אע"פ שהוא סכנה לכל הכלל, אך מה לעשות, והחובה המוטלת היא לדאוג שהתורה תישאר בשלימותה ללא כל פגם.

"בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע, שאל ממני כל ספיקות שיש לך, אמר רבי כלום הנחתך שעה אחת והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע נער לא ימיש מתוך האהל. מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלוש מאות הלכות. ונולדו לו שבע מאות ספיקות ועמדו כל ישראל להורגו" וכו' (תמורה טז). וצריך ביאור למה רצו להורגו. וביאר הרב מבריסק, דכיון שהאשימו אותו על העדר מסירת התורה שמסר לו משה ליהושע, ואינו יכול למסור את התורה כפי שקיבלה, הרי זה חייב מיתה.

וכתב הרמב"ן: "רק השמר לך ושמר נפשך" וכו' ואמר רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור מאין באו אליך המצוות שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו עיניך הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת מתוך האש וכו' ע"כ. ומבואר ברמב"ן דהחובה לזכור היא לא רק את דברי התורה, אלא גם את הצורה שבה ניתנה התורה "הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו". ובאותו פסוק מבואר חיוב מסירת התורה לדורות "והודעתם לבניך ולבני בניך", הרי חיוב מסירת התורה לדורות הבאים הוא באותו להט ובאותה אש שניתנה בהר סיני, דזו היא הצורה היחידה להשריש בדור הבא את אמיתות התורה ואהבתה.

ובזה אולי יש לפרש מאמר התנא באבות "כל השוכח דבר ממשנתו הרי זה מתחייב בנפשו". דיתכן, שאם הנידון היה

צמא נפשי לאלקים" וגו' (תהלים מב, ב-ג), ונאמר "צמא לך נפשי כמה לך בשר"י" (שם סג, ב), ע"ש.

ללמדנו, כי האדם השלם לפי השקפת התורה, הוא זה שעובד את ה' בחפץ הלב ובתשוקת הנשמה, כתשוקה טבעית של נברא צמא, שהגיע למקור מים חיים, ורק בזאת יתהלל המתהלל בהגיעו לדרגה עילאית זו, שמצד טבעו הוא משתוקק ונכסף לאלוקים אל חי.

ומדוקדק היטב לשון הפסוק "צמא לך נפשי כמה לך בשר"י". צמא הוא תחושה גופנית, ואילו כמיהה היא תחושה נפשית, ואם כן, היה דוד המלך צריך לומר להיפך, צמא לך בשרי כמה לך נפשי, ומדוע אמר צמא על נפש וכמיהה על הבר. אלא דוד המלך התעלה לרום הפסגה, וטבעו השתוקק ונכסף אל הקב"ה, ואפילו גופו הגשמי חש כמיהה רוחנית לקרבת ה', ונפשו חשה צמאון עז אל אלקים.

זו אם כן דמותה העילאית של 'תורת חיים', שהתורה מהווה את כל האדם, וממלאה את חלל הגרף והנפש כולו בתשוקה עזה לדבקות בקוב"ה ובאורייתא.

"וְשִׁמְרֶתֶם וְעִשִׂיתֶם כִּי הִיא חֻמַּתְכֶּם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת פֶּלַח הַחֻקִּים הָאֵלֶּה" (דברים ה, ו).

לכאורה יפלא, הרי אומות העולם לועגים לחוקים של כלל ישראל ולא משבחים ומפארים אותם על כך, והיה מן הראוי לומר 'אשר ישמעון את כל המצוות האלה'.

מפרש רבינו בחיי, כאשר אומות העולם יראו את כלל ישראל מתעסקים במצוות השכליות ובמשפטים הישרים אשר השכל מעיד עליהם, מזה עצמו יתבאר להם כי גם ה'חוקים' אשר אין להם טעם מושג ומובן, אין הם דברים ריקים ח"ו אלא יש בהם פנימיות ועומק חכמה נסתרת אשר אין הכל זוכין לה.

"חֻמַּתְכֶּם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים" (דברים ה, ו).

ראשי תיבות חול"ה, כי כל העוסק בתורה פניו מכורכמים כחולה, לפי שהתורה מתשת כחו של אדם. וכשהוא גברא רבא אז "חכמת אדם תאיר פניו", וכמו שאמרו לר' יהודא בנדרים נ' "פניך דומים" וכו'. וזהו "חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", שיראו שפניכם מאירות, והוא משום דגברא רבא נקראת התורה שלו, והוא אומרו "חכמתכם ובינתכם".

(נחל קדומים - החיד"א)

"רַק הַשְּׁמֵר לָךְ וְשִׁמְרֵךְ נֶפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי בָנֶיךָ" (דברים ה, ט).

איסור שכחת התורה בגמ' מנחות (צט, ב) נלמד מכאן איסור שכחת התורה: ואמר ריש לקיש, כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו שנאמר "השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים", וכדר' אבין אמר ר' אילעא דאמר רבי אבין אמר ר' אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. רבינא אמר השמר ופן שני לאוין נינהו. רב נחמן בר יצחק אמר בשלשה לאוין שנאמר "השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים".

רק על עצמו אולי לא היה חייב מיתה, אבל הרי אם שוכח הרי לא יוכל למסור את התורה כצורתה כפי שניתנה בסיני, ובהעדר המסירה הנכונה ה"ז מתחייב בנפשו, והדברים נוראים כמה אחריות מוטלת על מוסרי התורה, להיות מעתיקי השמועה ללא שום שינוי ח"ו.

(גאלי ישראל - רבי גבריאל טולידאנו)

"רַק הַשְּׁמֵר לְךָ וְשָׁמֹר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפִן יִסְוּרוּ מִלְּבָבְךָ כִּי יָמִי חַיִּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי בָנֶיךָ" (דברים ה, ט).

כתב ה"כלי יקר": "השמר לך" - היינו שמירת הגוף, ולא הזהיר בו 'מאד' כמו בשמירת הנפש, אשר בשמירתה צריך האדם להזהר ביותר מבשמירת הגוף, לכך אמר "ושמור נפשך מאד".

והעיר ב"שלמה חדשה": "רק" - לשון מיעוט. והיינו, שבשביל הגוף די בשמירה רגילה ומועטה, ביחס לנפש המצריכה שמירה מעולה, וכנ"ל.

(טללי טורות)

דרשו מזה רז"ל שמחוייב אדם לשמור את גופו מסכנה ולהזהר בבריאות נפשו. וכן להלן (בפסוק טו) "ונשמרתם מאד לנפשתיכם" (עי' ברכות לב, ב ושבעות לה, א לענין מקלל עצמו). ונראה שהזהירה תורה על שמירת הגופים בלשון של שמירת הנפש, להורות תכלית חובת הזהירות בבריאות הגוף בהיות הגוף משכן לנשמת האדם, ואם יתראש אדם בשמירת גופו לא תמצא נפשו מרגוע ואומץ לעבוד את יוצרה כראוי לפי ערך מדרגתה. ומכאן יש להזהיר לאותם השוקדים ביותר על חוסן גופם שלא יעשו הטפל עיקר והטפל היה להם לעיקר, ולא ישכחו חובתם בשמירת מצוות הנפש בהתעסקם בשמירת גופם, כי עיקר שמירת הנפש בריבוי תורה ומצוות הוא, והוא מזונו הרוחני של האדם אשר בה תתקיים נפשו, ואין הגוף אלא אמצעי לקיום הנשמה בעולם החומרי.

אמנם אין לזלזל בחשיבות בריאות הגוף שהוזהרנו בזה מאד, וכבר הזהיר על זה אותו גאון וצדיק רבי ישראל סלנטר זצ"ל, כי מדרכי היצר ופיתויו להסית את החולים אשר ימעט כוחם ויחסר בטבעם המזג עד שכבר אינם מתפתים לעבור על מצוות התורה כאשר בהיות רתיחת דם הנעורים תוסס בהם, אז גם בחולה שאי אפשר לו לקיים מצוות יפתם היצר להתעצל בדרכי הריפוי ולהתיר, על כל פנים ממצוות עשה זאת דשמירת הגוף, ויכשילם בזה לעבור על רצונו יתברך, ועל כל אדם להשמר מעצת יצרו ותחבולותיו.

(טעם ודעת)

הכא גבי זכירת התורה נקט והזהיר בכפל דברים "השמר לך ושמור נפשך מאד", ואילו לקמן (ו, יב) כתיב "השמר לך פן תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עברים". והוא פלא שלגבי זכירת ה' יתברך לא נקט אלא לשון שמירה אחת. ואפשר דרומז למאמר חז"ל (איכה רבתי פתיחתא ב') "הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב". ולכך הזהיר יותר על שכחו התורה, דאילו חלילה שוכחים מה' יתברך, מ"מ מאור שבה מחזירן למוטב.

(מתנת חלקו - רבי חיים זאב אריה קרלינשטיין)

יש לדקדק בכפילת הלשון "רק השמר לך ושמור נפשך". ונראה שהתורה מלמדת אותנו למען לא נחשוב שנוכל להיות מצליחים בעניני עולם הזה, אף אם נעבור ולא נשמור את התורה והמצוות, לכן אמרה תורה "רק השמר לך", היינו אם אתה רוצה לשמור עצמך מכל דבר רע, אז עצה אחת יש לך, והיינו "שמור נפשך מאד", שתשמור את נפשך לבלתי תחטא, ואז תצליח בעולם הזה גם כן.

(אבן יחזקאל - רבי אברהם בן יחזקאל שרגא וויינפלד)

"רַק הַשְּׁמֵר לְךָ וְשָׁמֹר נִפְשְׁךָ מֵאֵד" וכו' (דברים ה, ט).

והולך ומונה מסירת דברי תורה ועוד מוסיף פחד מעמד הר סיני.

ומבואר דלא די במסירת דברי תורה ומצוות, כי אם חרדת ה' היא תכשיר את הלבבות ליראת ה' ותורתו, ללומדה ולקיימה בדקדוקה, ולהיות חרד על דבריה.

וכזאת ראינו מאבותינו ורבותינו, פחד ה' לנגד עיניהם בקיום התורה או ח"ו שמא יכשלו בה. ורק האימה והפחד מיראת ה' והדר גאונו בכוחה להוציא מעשים שלמים מתוך לב שלם לעשות רצונו בלבב שלם. כידוע הפירוש בשם הגר"ח מוולאז'ין בתפלות הימים הנוראים, ובכך תן פחדך ה' אלקינו על כל מעשיך וגו' לעשות רצונך בלבב שלם כמו שידענו וגו'. שאע"פ שידענו, אבל לא עושים רצונו בלבב שלם כפי הידיעה, וע"י פחד ה' נעשה רצונו בלבב שלם כמו שידענו.

וידוע רוב חששותיו וזהירויותיו של רבנו הרב מברסק זללה"ה מכל דבר מצוה אפילו דרבנן, וחסרי הדעת מפרשים זאת שכך הי' אופי טבעו ומזגו, אמנם אין זאת כי אם פחד ממש מכל נדנוד עבירה פן יכשל בה ח"ו או פן לא יצא י"ח המצוה ח"ו.

בהיות המלחמה בארץ הקודש, ופגזים נורו לכל עבר, היה רבנו הרב זללה"ה ביראה גדולה ומחשב כדת מה לעשות ע"מ לינצל מן הסכנה. והנה משהגיעו פגזים לחצר הבית, מיד סרה ממנו היראה והיה בשלוה ובמנוחה. ואם אופי טבעו היה לחשוש, הרי אדרבה יש לחשוש טפי כשהפגזים בחצר. אלא, כל מחשבתו היה להמתחייב ע"פ דין למצוא מפלט והצלה מן הסכנה, והיה ירא וחרד שמא לא יצא ידי חובה, אך משהפגזים בחצר ואין שום דרך הצלה, ועל פי דין כבר אינו מחויב להשתדל בזה, אז נחה דעתו.

והוא עצמו התבטא במחלתו האחרונה, "בשבילי, שאני רגיל לחיות על פי השולחן ערוך, קשה להיות חולה". הנה לא דיבר על יסורי עצמו ממחלתו, ולא על יסוריו כל ימי חייו כידוע, כי אם מפחדו התמידי לקיום התורה והמצוה, וכמו שמביא רבנו יונה (ש"א אות י"ד) מאמר החסיד "אנחתי מפחדך הרחיקה ממני האנחות".

וזכורני, בתחלת בואו לארץ ישראל וכנראה היה לו איזה ספק בדין 'הרואה ערי יהודה וירושלים' ועל כן נזהר שלא לראות את חומת ירושלים. פעם בהליכה ברחוב שמואל הנביא, ועדיין לא היה בקי בדרכי התנועה, חזרנו הביתה באוטובוס, ונדמה היה בתוך הנסיעה ומראה הבתים כאילו אנו מתקרבים לירושלים העתיקה, בקשני לגשת לנהג ולשאול היכן הוא עובר, הלה אמר שאינו עובר דרך שם. בהמשך הנסיעה שוב הטילה ספק אולי כן, נגשתי שוב לנהג ואמר שלא. מי שלא

ראה אז מראה פני הרב בפחד מבהיל ונורא כעומד באימת סכנה ממש, והסתובב מצד לצד, לא ראה מה זה פחד מנדנד חשש דרבנן ורק בהגיענו לרחוב יפו והכיר המקום נחה דעתו, אבל כשעה ארוכה אחרי זה עוד ניכר בפניו סימני האימה שעבר עליו. נתקיים בו מאמר הנביא (מלאכי ב' ה') "ואתן לו מורא ויראני".

(זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

"וַיִּדְעַתְּ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְכַבֵּד" (דברים ה, טז).

יש מקשים למה נקראת מצות אמונה בשם 'אמונה', הרי לא שייך אמונה אלא בדבר שלא רואים, אבל מה שרואים לא צריך להאמין אף אחד, הרי הוא רואה זאת. וכמו שאמר הנביא ישעיה' מ' כ"ו "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". ועל כל צעד ושעל רואים "בורא עולם", ורואים "השגחה פרטית" מדוקדקת, וא"כ מה שייך אמונה בדבר שרואים כמו העינים.

ונראה שאמונה אינו ענין שהשכל יבין ויכיר, אמונה הוא שהלב יבין ויכיר, וכמו שנאמר "וידעת היום והשבות אל לבבך". ובזוה"ק פרשת נשא כתוב "אדם אזיל בהאי עלמא וחשיב דדיליה הוא ודאי שתייר ביה לדורי דורין", ואם תשאל אדם היום ויאמר לך כן, הלא תחשב או לחולה נפש כי אף אחד לא יאמר כן, אלא כוונת הזוה"ק שהלב של האדם אומר זאת, והלב זהו האדם.

אמונה פירושה, שהלב יאמין גם במה שהוא לא רואה, והאמת שהלב רואה אחרת "כוחי ועוצם ידי" וגו', כי הלב לא רואה האמת.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

"וְזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (דברים ה, מד).

יחודה של חכמת התורה

שינוי באבות (פ"ו מ"א): "ברוך שבחר בהם ובמשנתם". ופירוש הדברים, כי להבדיל בכל החכמות, אין כל קשר בין החכמה לבין האדם; הוא יכול להמציא דברים נפלאים החובקים זרועות עולם, והוא כשלעצמו יכול להיות אדם שפל, אדם מושחת כאחד הריקים. מספרים שתפסו פעם את אריסטו, פילוסוף עצום, במעשה מכוער, השיב שבאותו רגע איננו אריסטו. כלומר, תרי מילי נינהו, ואין אחת נוגעת בחברתה.

אך לא כן בתורה, דרשו חז"ל ביומא (עב, ב): "וזאת התורה אשר שם משה", זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות, למיימנים בה סמא דחיים. התורה צריכה לשנות את האדם, וכמו שאמרו חז"ל ביומא (פו, א): "ואהבת את ה' אלהיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שכולם יאמרו אשרי מי שלמדו תורה. וזהו שאמרו: "ברוך שבחר בהם - ובמשנתם", הוא והתורה נעשו לדבר אחד.

והנה בירושלמי חגיגה איתא: פעם באה בתו של אחר לפני רבינו הקדוש, אמרה לו רבי הבט לתורתו ואל תבט אל מעשיו. בכה רבי. כי זוהי התנהגות של גוי, אם התורה לא שינתה את האדם הרי התורה נעשית לו סם המות, אין זו תורה.

וזהו שאמרו "יקרה היא מפנינים", אם כהן גדול משתנה בכל יום ויום, הרי התורה יקרה היא מפנינים, יש בכוחה יותר לשנות את האדם.

ובזה יש להמליץ הפסוק (תהלים יט, יא) "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים", שהרי ידוע מש"כ הרא"ש

בברכות (פ"ו ס"י לה) בשם רבינו יונה, "שהדבש אם נפל בו חתיכה של איסור, אע"ג שהאיסור נימוח בתוך הדבש, כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר הנופל לתוכו דבש, כמו דבש דיינינן ליה ומותר", וכתבו הפוסקים, דהיינו רק בחתיכה של איסור שנפלה לתוך דבש, שבכהאי גוונא הדבש מהפך הדבר שנפל בו לדבש, אבל אם נפלה נבילה שלימה לתוך דבש, בכהאי גוונא אין בכח הדבש להפוך אותו לדבר היתר.

אבל התורה הקדושה "מתוקה מדבש", שאף שבדבש מצינו התכונה שהופך דבר איסור שנופל לתוכו לדבש, אבל מ"מ דבר שלם אין בכחו להפוך, אבל התורה הקדושה, אפילו "אדם שלם" עם כל מידותיו ותכונותיו הרעות, בכח התורה להופכו לאדם מקודש ונעלה, וזהו "מתוקים מדבש". "ברוך שבחר בהם ובמשנתם".

(קובץ הערות ממרן - רבי יוסף שלום אלישיב)

"וַתֹּאמְרוּ הֵן הִרְאֵנוּ וְגו' אֵת כְּבוֹדוֹ וְאֵת גְּדֻלּוֹ, וְאֵת קְלוֹ שְׁמֵעֵנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, הַיּוֹם הַזֶּה רִאִינוּ כִּי יִדְבֵר וְגו' אֵת הָאֲדָם וְחִי, וְעַתָּה לְמָה נָמוּת כִּי תִאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת, אִם יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעַת אֵת קוֹל וְגו' עוֹד וּמְתֵנוּ, כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל וְגו' מִדְּבַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּמִנּוּ וְיָחִי, קָרַב אֶתָּה וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' וְגו', וְאֵת הַדְּבָר אֲלֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יִדְבֵר ה' וְגו' אֲלֵיךְ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ, וְיִשְׁמַע ה' אֵת קוֹל דְּבָרֵיכֶם, וְיֹאמַר ה' אֵלֵי וְגו' הֵיטִיבוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבְרוּ, מִי יִתֵּן וְחַיָּה לְכַבֵּם זֶה וְגו' כָּל הַיָּמִים"

וְגו' (במדבר ה, כא-כז).

לא להפסיק להשתלם

ומובא ברש"י - מחז"ל (פסיקתא זוטרתא פרשת ואתחנן י ע"א) "ואת תדבר אלינו", "ואת" - לשון נקיבה תדבר אלינו "התשתם כחי כנקיבה, שנצטערתי עליכם וריפיתם את ידי, כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה, וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה", עכ"ל.

הענין קשה להבנה, איך זה? הקב"ה אמר "היטיבו כל אשר דיברו", "מי יתן והיה לבכם זה וגו' כל הימים" וגו', ומשה מצטער כל כך על זה עד "שתש כחו כנקיבה"?! והטעם: "כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה, וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה"!

ואפשר לבאר את זה, על פי המסופר על הגר"א ז"ל, שלמד עם תלמידיו, ושמעו התלמידים רעם, ובירכו "שכוחו וגבורתו מלא עולם", אמר להם אחר כך, אם שמעתם טוב שבירכתם, אבל למה שמעתם? אני לא שמעתי. פירוש, היה לכם ללמוד כל כך בעיון שלא תשמעו את הרעמים!... ועל פי זה אפשר לומר, לפי מדריגתם שפחדו: "ומתנו", והיו צודקים בבקשתם "קרב אתה ושמע" וגו', כי "במתים חפשי" (תהלים פח, ו), ולא יוכלו ללמוד אחר כך, וביטולה זה קיומה, והלא צריכים לקיים מצות (דברים ד, טו) "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". ובשביל זה אמר הקב"ה "היטיבו כל אשר דיברו".

אבל משה הצטער על כך שלא היו אז במדריגה "להתקרב אליו מאהבה", ו"עזה כמות אהבה" (שיר השירים ח, ו), ולא היו צריכים להרגיש את ה"ומתנו" וכו'. והיה יפה להם ללמוד מפי הקב"ה. הלא בהזדמנות זו. שהיתה להם עליה גדולה לשמוע מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו, והיו עולים למדריגה

כבודו ית' הרי הם דבוקים וקשורים בו עד שראוי לקרותם בלשון יחיד "ומצאת".

ונראה לבאר בדרך אחר. דהנה בהסתרת פני ה' כביכול מעמו, יש לנו להתבונן ולראות גודל אהבתו אלינו שלא עלה ביד שונאינו לכלותינו ולעשות עמנו כחפצם הרע, וכל זה בגודל רחמי ה' אלינו כרחם אב על בנים, והרי זו עדות נאמנה לנצחיות האומה הישראלית כהבטחת ה' יתברך לאבותינו, וכי לא פסקה השגחתו יתברך עלינו מעולם.

זהו שפירשה לנו התורה כאן, שאף לאחר שהפיץ ה' את ישראל בעמים ונשארו מתי מספר, אם נתבונן היטב נמצא את יד ה' וגבורתו בהנהגתו עם ישראל. וחי' לא הרפה חסדו מעמנו, ואף שהעם ברובו יבקש ויתחנן על נפשו, וידמה בלבו כאילו נוטשנו וזונחנו עלידי ה' יתברך, ויאמרו שחי' אין אליקינו בקרבנו, הרי הדורש ומבקש אליקים בכל לבו ובכל נפשו ימצאנו בתוך כל הצרה והתלאה אשר עברו עלינו, וכמו שנתבאר שבדבר זה עצמו יש להכיר גודל מפעלותיו וחסדיו עמנו.

לכן התחיל הפסוק בלשון רבים - "ובקשתם משם", כי רבים יבקשו בעת צרה שיתגלה כבודו עליהם להושיעם מצרתם, וסיים בלשון יחיד - "ומצאת", שאך יחידי סגולה ימצאוהו ויכירו כח מלכותו בשעת הצרה עצמה, וזהו "ומצאת כי תדרשנו".

(טעם ודעת)

"הַשְׁמַע עִם קוֹל אֱלֹקִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ פֶּאֶשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֹתָהּ וַיְחִי. או הַנְּסֶה אֱלֹקִים לְבֹא לְקַחַת לֹא גֹי מִקְרֵב גֹּי בְּמִסַּת בְּאֵתָת וּבְמִוִּפְתִּים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעַ נְטוּיָה וּבְמִוִּרְאִים גְּדֻלִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ. אֹתָהּ הִרְאָתָ לְדַעַת פִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ" (דברים ה, ל-לה).

כתב הספורנו: "אתה הראת - את כל אלה הראך האל יתברך. לדעת - כדי שתתבונן ותדע בלי ספק".

ומשמע מדברי הספורנו, שחיבים דור המדבר להתבונן בדבר שאין עוד מלבדו, שאם לא יתבוננו בדבר לא ידעו בלי ספק, וקשה למה הם צריכים להתבונן בדבר, הרי ראו בעיניהם בהדיא שאין עוד מלבדו, וכמו שכתב כאן רש"י (ד, לה): "הראת - כתרנו אתחזיתא, כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים, וראו שהוא יחידי" וכו'.

ועל כרחך צ"ל שאע"פ שהם ראו כן בהדיא בכל זאת הם צריכים להתבונן בדבר, שאין שום דבר נחרט בודאות בתוך שכל האדם בלי התבוננות. ואפילו "דור דעה" שראו הרבה נסים ונפלאות, ארבעים שנה במדבר, הוצרכו להתבונן בדבר כדי לדעתו בודאות.

מכאן מוכח שעלינו לחזור ולהתבונן ביסודי הדת, כדי לחוקקם בלבנו לגמרי, שנדעם ונרגישם בודאות גמורה. אם דור המדבר שראו כמו עיניהם קריעת ים סוף, קבלת התורה, ונסים ונפלאות במדבר, הוצרכו להתבונן באחדות הקב"ה כדי לדעתו "בלי ספק", כל שכן שאנחנו צריכים לעשות כן.

(חידושי הלב - רבי אלתר חנוך הענאך לייבאוויטש)

יותר גדולה משישמעו מפי משה, והיו צריכים להרגיש מעין עולם הבא, ובכחינת "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" (אבות פ"ד מ"ז), ולא היו צריכים לפחד ממות, כי מה שאיבדו את ההזדמנות הזאת, זה יותר גרוע ממות!

ולפי זה אפשר קצת להבין, מה שלכאורה קשה מאוד, הלא משה רבינו היה בכוחו לסבול את חטא העגל, מחלוקתו של קורח, כמה פעמים "וילוננו", ועל "קרב אתה ושמע וגו' ושמענו ועשינו", שזהו חטא לא כל כך גדול, ולמרות זאת משה רבינו תש כחו כנקיבה מגודל הצער?!

אלא, כל החטאים - אף על פי שהיו חטאים, אבל היתה להם תשוקה להשתלמות - לגדלות, במחלוקת קורח נתקנאו בנשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, ואפילו בחטא העגל, אמרו "אלהים אשר ילכו לפנינו" (שמות לב, א), והטעות לקחו מכסא הכבוד כחז"ל עיין אברבנאל.

אבל כאן אמרו "היום הזה ראינו וגו'", ועתה למה נמות אם יוספים אנחנו לשמוע" וגו', כאילו כבר השיגו די, והסתפקו בזה, ורצו לשמוע מפי משה ולא מפי הגבורה, שזו צרה גדולה שאין כמותה! הפסק ההשתלמות וההשתוקקות לעליה.

מזה לימוד לאדם, כמה צריך להיות תש כחו כנקיבה, אם אפשר לו להשתלם יותר, ומסתפק במועט כהפסק ההשתלמות, וזהו הפסקת החיים ח"ו, כמו שאמר הגר"א ז"ל "עיקר חיי האדם שבירת המידות, ואם לאו למה לו חיים" (אבן שלמה).

"ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ה, כ).

פתח בלשון רבים - "ובקשתם", וסיים בלשון יחיד - "כי תדרשנו".

כתב ב"שלמה חדשה" כי רמז יש כאן למה שאמרו חז"ל (ר"ה יח, א): "שנים שעלו למטה וחוליינן שוה, וכן שנים שעלו לגרדום לידון ודינן שוה, זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל. מפני מה זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל? זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה - מפני מה זה נענה וזה לא נענה? זה התפלל תפלה שלימה - נענה, וזה לא התפלל תפלה שלימה - לא נענה. ועל כך רומז הכתוב: "ובקשתם משם את ה' אלקיך" - שנים ביקשו את ה' והתפללו אליו, אך "ומצאת" - רק אחד מהם נענה. ומדוע? "כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" - זה שהתפלל תפלה שלימה נענה.

"ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ה, כ).

ב"משך חכמה" פירש שבשעה שישאל חוטאין והרי הם במצב של הסתר פנים, נפרדים הם זה מזה ואין להם חבור ודביקות, וכשעובדים הם את ה' מתאחדים הם בחבורם אל הקב"ה, ונחשבים הם לאיש אחד. ועל כן אמר "ובקשתם משם את ה'" בלשון רבים, שכל שלא נמצא ה' יתברך כביכול עמהם אינם מאוחדים וכרבים נחשבו, וכאשר ימצאוהו ויגלה

"וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשְּׁבֵת אֵל לִבְכּוֹךְ פִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד" (דברים ה, טז).

צריך ביאור תיבת "היום".

ונראה שבא להזהיר ולזרז בזה, שלא ידחה האדם עבודת ההתבוננות ליום מחר, ולא יאמר לכשאפנה אשנה, אלא ימהר את עצמו ויפנה את לבו מכל עסקיו, להתבונן ולהעמיק בדרכי הנהגת השי"ת את עולמו לחזק בנפשו אמונת אומן, שממנה פנה, וממנה יסוד, לחובת קיום מצות התורה.

עוד אפשר לפרש בכוונת הפסוק, לכל יסתפק האדם בידיעתו השטחית מימים עברו על מציאות הבורא, אלא יוסיף עוד להתבונן וללמוד מדי יום ביומו עד אשר ישיב אל לבו כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. כי בהשרישו דבר זה בלבו, תתעורר נפשו לעבוד את יוצרה באהבה ובשמחת לבב כראוי. (טעם ודעת)

"אִז יבְדִיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן" (דברים ה, טז).

מזה שכתוב בתורה "אז" יבדיל משה משמע שהיה קשר בין דיבוריו של משה הקודמים ובין מה שהבדיל את שלש הערים, שדיבורו הקודם גרם לכך שהוא הבדיל את שלש הערים.

ונראה שנחלקו בזה הרמב"ן והספורנו, מהו הקשר בין דיבורו הקודם של משה והבדלת שלש ערי מקלט.

וכתב הרמב"ן: "כי משה אסף כל ישראל לבאר להם התורה, ופתח להם בדברי התוכחות, וכאשר אמר בפניהם תוכחותיו כמה שעשו והאזהרות על ע"ז ועל יחוד השם, והשלים להם שישמרו חוקיו ומצוותיו למען ייטב להם, אז אמר במעמדם לפנייהם עתה נקיים המצוה אשר צונו השם".

ביאור דברי הרמב"ן, שמשה נתכוין ללמד לישראל את גודל חשיבותן של המצוות, ולכן האריך בדיבורו כדי לעורר רוחם, שירגישו מעלתן של המצוות. ואחר שהצליח משה לעורר את לבם והרגישו מעלתן של המצוות, הבדיל עמם את שלש הערים כדי שיקיימו מצוה בפועל. ומשמע מדבריו, שמשה עשה כן כדי לחזק את הרגשתם. הרי אפשר לאדם להיות מלא התעוררות והתפעלות היום, ולהפסידו למחרת. ולכן נתחכם משה שיוציאו מיד את התעוררותם מן הכח אל הפועל, כדי שיע"ז תקבע ההרגשה בתוך עומק לבבם, ותתקיים לעד.

והנה הרמב"ן לקמן (דברים ו, ה) הביא את מה שכתוב בירושלמי (ברכות ט, ה וסוטה ה, ה) "עשה מאהבה ועשה מיראה, עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא, עשה מיראה שאם באת לבעט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט". ומשמע מלשון הירושלמי שלא מספיק בזה שהוא מרגיש אהבה ויראה בתוך לבו אלא צריך ג"כ שבשעה שהוא עושה את המצוה, ירגיש שהוא עושה מפאת אהבתו ומפאת יראתו. והיינו כנ"ל, שכדי שירגיש בלבו אהבה ויראה, עליו להוציא את ההרגשה מן הכח אל הפועל, ולכוין בשעת עשיית המצוה שהוא עושה מחמת אהבתו ויראתו.

לפעמים קורה ששומע אדם דברי מוסר והתעוררות, ומתעורר לבו לעבוד את ה'. עליו לדעת שקרוב הדבר שבזמן קצר תחבטל ההתעוררות מלבו, אם לא יחזק את ההתעוררות ע"ז

שיוציא את ההתעוררות מן הכח אל הפועל. ולכן מיד כשמתעוררת רוחו, עליו לחפש דרך איך להוציא את התעוררותו מן הכח אל הפועל, כדי לקלוט את ההרגשה אל תוך עומק לבו.

ועיין בספורנו שפירש: "אז יבדיל משה שלש ערים, אחר שסיים ההקדמה לביאור התורה, הבדיל הערים, להראות לישראל מה נכבד ענין שמירת המצות, שהקפיד לקיים קצת מצות עשה".

רוצה לומר, שלכך כתוב בתורה "אז" יבדיל משה - מפני שמשה הבדיל את שלשת הערים אחר שסיים לבאר את התורה, כדי ללמד לישראל כמה נכבד ענין שמירת המצוות.

(חידושי הלב - רבי אלתר חנוך הענאך לייבאוויטש, ע"ש עווד)

"לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל כֹּל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ" (דברים ה, ח).

יש לרמז כי מטבע האנשים להסתכל איש איש במעשה חברו וכמוהו כן יעשה גם הוא, ואם ישאלו את איש למה ככה אתה עושה הלא הסכלת עשה, הנה תשובתו בצדו גם פלוני עושה כזאת. אבל הבל הוא כי אין לו לאדם לעשות לו פסל תמונת כל אשר אחריו ימשך כעיוור מבלי ראות, רק זה הכלל יהיה בידו כי במילי דשמיא יסתכל תמיד בהאיש העומד למעלה ממנו, הוא יהיה לו לתמונה ועל זה נאמר (דברי הימים ב יז, ו) "ויגבה לבו בדרכי ה'", ובמילי דעלמא יסתכל תמיד למטה ממנו, או אז יקנה לו מידת ההסתפקות, והיינו לא תעשה לך שום איש לפסל תמונת כל אשר אחריו תמשך בכל העניינים, כי אם זה הכלל נקוט בידך אשר בשמים, בדבר הנוגע לענייני שמים ממעל, תסתכל תמיד למעלה ממך. ואשר בארץ בנוגע לארציות מתחת, תסתכל למטה ממך.

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (דברים ו, ד).

כתב רבנו בחיי: "ולפי שהמדבר ידבר דבריו, פעם שיתכוין בהם ופעם שלא יתכוין בהם, לכך הזכיר 'שמע' שהוא לשון כולל שמיעת האוזן והבנת הלב, כלומר שיכוין לבו בדבריו בענין היחוד כשהוא משמיע לאזנו וכו'.

ולפי שפסוק זה של "שמע" הוא פסוק של יחוד, לכך יתמיד משה בלשונו במשנה תורה להזכיר לשון "שמע", שאמר "שמע ישראל אתה עובר היום" (להלן ט, א) וכן "שמע ישראל אתם קרבים היום" (להלן כ, ג), וכן "הסכת ושמע ישראל" (להלן כז, ט) ורבים כן".

ביאור דבריו, שהיה קשה לרבנו בחיי למה השתמשה התורה כאן, בלשון "שמע"? ותירץ לפי שצריכים להרגיש את יחוד השם בתוך עומק הלב, לכן השתמשה התורה כאן בלשון "שמע", שמשמעותו הוא "שמיעת האוזן והבנת הלב". שוב הקשה רבנו בחיי, למה השתמש משה בלשון "שמע" בכמה מקומות נוספים בספר דברים? ותירץ שמאחר שפרשת יחוד השם התחילה במילת "שמע", לכן השתמש משה באותה מילה במקומות אחרים, כדי שיזכרו בני ישראל את יחוד השם כאשר ישמעו, ותתחזק אמונתם.

מציאותו, שם אין די שיספיק ד' רוחות.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

”וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ”

(דברים ו, ה.)

תמהו בזה מן המפרשים, מהו ביאור ציווי התורה ואזהרתה על אהבת הבורא ית"ש, דלכאורה אין רגש אהבה נרכש ע"י האדם מדעתו, ואם לא ירחש לבו רגשי אהבה לזולתו לא תוקבע אהבה בלבו ע"י שירצה למלא חובתו בזה.

והגאון הקדוש בעל "שפת אמת" זצ"ל פירש, שנפשו של האיש הישראלי מלאה היא באהבת בוראו, ומושרשת זו האהבה במעמקי נשמתו החצובה מכסא כבודו יתברך, ועל האדם לעורר אהבתו להשי"ת ולהוציא רגשותיו אל הפועל, בהיות נשמתו שוכנת בתוך הגוף אשר הוא מיסודי חומר גוש עפר, וצרכיו הגשמיים מעכירים את טוהר רגשי נפשו. ובאה על זה האזהרה "ואהבת את ה' אלקיך", שיפעל האדם לעורר בנפשו את הכוחות וההרגשות הטבועים בה לאהבת השי"ת.

(טעם ודעת)

איך נעשים לאהבת ה'?

כיצד מגיעים לידי אהבת ה', נאמרו בזה שני דרכים.

רש"י כתב (דברים ו) "והיו הדברים האלה", מהו האהבה, והיו הדברים האלה, שמתוך כך [שאתה לומד תורה] אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו.

הרמב"ם (יסודי התורה פ"ב ה"ב) כתב דרך נוספת, "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד "צמאה נפשי לאלהים לאל חי".

ועל פי זה אמר בעל ה"שביבי אש", מכיון שבכל יום יש מצוה לאדם להכניס בלבו אהבת ה', וכמו שכתב במשנה ברורה (סימן כה ס"ק יג) בשם ספר חרדים, כשאומר ואהבת את ה' וגו' יראה להכניס אהבת הש"י בלבו, שלא יהיה כדובר שקר ח"ו. ויש שני דרכים לכך, דרך הרמב"ם התבוננות בבריאה הנפלאה, ודרך רש"י על ידי לימוד התורה.

לכן תקנו חז"ל שתי ברכות קודם קריאת שמע, ברכה הראשונה ברכת יוצר אור, על הבריאה הנפלאה שכרא ה', וברכה שניה, ברכת אהבה רבה על התורה, ועל ידי התבוננות בשתי הברכות, אפשר להגיע לאהבת ה'.

(ווי העמודים)

לכאורה איך נצטוינו על מצות עשה כזו הלא הגוף חומרי ואוהב חומר ולא רוחניות.

אולי יבואר עפ"י ציור לשני תלמידים שיושבים לפני המלמד, אחד בעל כשרון והשני סתום המח, אז המלמד אומר שהבעל כשרון יאמר מקודם, והקשה-מח ישמע ולאט לאט נדבק בו ג"כ מה שהוא. כמו כן בעניינינו, הגוף ודאי לא יוכל לומר "ואהבת" וגו', אך הנשמה כן שייכת שתאמר, והגוף שומע, ולאט לאט נקבע גם בגוף מה שהוא.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

ודאי דור דעה הבינו בשכלם באופן ברור את יחודו של השם, ולא היו להם שום ספיקות כלל. מיהו רצה משה שתכנס אמונתם אל תוך עומק לבכם ותת-הכרתם, שירגישו גם בתוך עומק לבכם את יחוד השם. כי הרי השכל והלב רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, ויתכן שהאדם ידע דבר בשכלו אבל לא ירגישו בלבו - לכך כתב 'שמע' שייכנס בלבכם.

(חידושי הלב" - רבי אלתר חנוך הענאך לייבאוויטש)

תיבת "שמע" מתפרשת בלשון שמיעה. וכן יש לפרשה בלשון קבלה. וכמדומה ששמעתי כן בשם רבנו ה"חזון איש" זצ"ל. וראוי לכלול שתי הכוונות כשקורא פסוק ראשון דקריאת שמע.

והגאון הקדוש רבי שמעון סופר זצ"ל הוסיף לפרש תיבת "שמע" מלשון אחדות, וכענין "וַיִּשְׁמַע שְׂאוֹל אֶת הַעָם" (שמואל א טו, ד). והכונה בזה, שלא יהיה ייחודו יתברך כביכול כראוי, אם לא תשרור האחדות בישראל. כי ישראל וקוב"ה חד הוא. ובהתפלג ישראל במחלוקת ופירוד ח"ו שלא לשם שמים גורמים בזה פירוד ח"ו למעלה.

והרי שהמחלוקת מענפי הכפירה, שגורמים בזה לשכינה שתסתלק מישראל. וזו מדרכי היצר שמטעה את האדם לדמות בלבו שמכוין לשם שמים, ומרבה בזה פירוד ומחלוקת להגביר כח הטומאה ר"ל. ועלינו להתאחד בכל כוחנו באמונתנו בייחוד השם ובתורתו.

(טעם ודעת)

”שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד” (דברים ו, ד.)

הנה קריאת שמע ישראל זהו קבלת עול מלכות שמים, ובאמירת פסוק ראשון לבד כבר נקרא שמקבל עליו עול מלכות שמים, ואיך זה הרי רק מודה שה' אחד? אלא שעיקר היפוך העול מלכות שמים זה כשהאדם מאמין ב"אני", ואז עושה כרצון עצמו, אבל כשאומר "ה' אלקינו ה' אחד" ומאמין שאין עוד מלבדו יתברך, והוא יתברך ממלא כל עלמין ומודה במלכות ה', זהו בודאי קבלת עול מלכות שמים גמורה שמבטל בזה כל ה"אני" שלו. ונמצא לפי זה שכל הכפירה והחטא הוא בחסרון ההכרה בגדלות השי"ת, וכמש"כ הרמח"ל ע"ה אילו ההכרה היתה חזקה אצל בני אדם לא היו חוטאים.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

”ה' אֶחָד” (דברים ו, ד.)

בברכות דף י"ג ע"ב כיון דאמליכתה למעלה ולמטה ולא רבע רוחות השמים תו לא צריכת. פירוש ה' מורה על מציאותו ית', ואחד מורה על לא יהיה לך אלהים אחרים, וא"כ מציאותו ית' הרי זה מבלי מדה וסוף ושם לא מספיק בד' רוחות העולם, משא"כ אחד לגבי שיתוף של אלהים אחרים, הרי האלהים אחרים הזה הוא מד' רוחות, ממה שיש להאדם חוש ומושג, והיינו בד' רוחות העולם, וכשמודה שאין יותר, אמרו חז"ל ששוב לא צריך להאריך ואם המליך אותו בד' רוחות כבר קיים ה"אין עוד", משא"כ לגבי ה', לגבי

וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְכו' וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ" (דברים ג, ה-ו).

פירש רש"י: "והיו הדברים" - ומהו האהבה, "והיו הדברים האלה", שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו.

וּכְתַב ב"גור אריה": פירוש, מה ענין "והיו הדברים האלה על לבך" לאהבת השם יתברך, אלא הכי פירושו, שהכתוב מגיד לך מהו האהבה, מאיזה צד תהיה האהבה להקדוש ברוך הוא, ועל זה אמר "והיו הדברים האלה" וגו', לפי שעל ידי דברי תורה מכיר [את] הקדוש ברוך הוא ואת דרכיו כמה הם טובים, ושבחיו מכיר, ויבוא לאהבה.

למדנו מדברי רש"י, שלימוד התורה הוא הדרך להגיע אהבת השם. והרמב"ם (הלכות יסודי התורה ב, ב) כתב דרך אחרת להגיע לאהבת השם כנוכח למעלה.

ומצינו עוד בויקרא (כ, ג): "ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם". וכתב הספורנו: "ואת מצותי תשמרו" פירושו, שתדקדק לעשות את המצוות כהוגן, "ועשיתם אותם" פירושו, שתעשו את המצוות מאהבה. וביאר הספורנו שכוונת הפסוק לומר, שאם תדקדק לעשות את המצוות כהוגן אז תזכה לעבוד את השם מאהבה. [וז"ל: "ואת מצותי תשמרו". הנה השמירה במצוות היא ההשגחה באופן עשייתם ובמכוון מהם וזה בעיון נאות כאמרם ז"ל שמור זו משנה. אמר אם כן אם תתנהגו בדרכי האל יתברך הנכללים בחלק המעשי בתורתו ותעיינו במצוות לדעת אופן עשייתן ותכליתן ובוזה תשלימו כונתו להיותכם בצלמו כדמותו, "ועשיתם אותם". ואז יהיה לכם זה השלמות בקנין באופן שתעשו אותם כמו פועלים הטוב ברצון נפשכם לא כמצווים ועושים מיראה אשר בזה יהיה העושה מתפעל בצד מה אבל תעשו מאהבה חפצים ברצון האל יתברך כאמרם].

למדנו מדברי הספורנו, שאפשר להגיע אל מדרגת אהבת השם גם על ידי קיום המצוות בזהירות. והדבר טעון ביאור, כיצד מגיע עי"ז לידי אהבה? צ"ל שמוטבע בקרבינו אהבה טבעית להקב"ה, כיון שנבראנו בצלם אלקים, והרי אנו בנים למקום. וזה שאין אנו מרגישים את האהבה, היינו רק משום שהשאר שבעיסה מעכב. ומהני דקדוק המצוות לטהר לבבנו, עד שנרגיש מאלינו אהבה להשי"ת.

(עפ"י חידושי הלב - רבי אלתר חנוך הענאך לייבאוויטש)

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ, וְשִׁנְנָתָם
לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְּךָ
וּבְקוּמְךָ" (דברים ג, ו-ז).

הרב הגאון ר' אברהם אדלר אמר, דיש מקשים דהאי ושננתם כתוב כמו באמצע הדיבור, דהקרא לפניו ולאחריו קאי אלמוד שלו בעצמו.

ואמר לפרש דהכי קאמר קרא, "ושננתם לבניך", כמה תשנן לבניך, בזה שתקיים "ודברת בם בשבתך" וגו', דאם תתנהג כך זה יהיה שנון ולמד לבנים, ממנו יראו וכן יעשו.

ויש לפרש כן את הפסוק בפרשה שניה "ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך" (שם יא יט) דמתחיל בלימוד

לבנים ומסיים בלימוד עצמו. וי"ל כעין זה, ד"בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", כל זה יהא לימוד לבניך כיצד יתנהגו, כי ממנו יראו וכן יעשו. וה"כתב סופר" פירש "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם", גם בזמן שאתה אינך עמהם כי אתה יושב בבית או בדרך או בשכבך, הם יתלמדו ללמוד גם בלעדך.

וכן כן בספר "שמע יעקב" על הפסוק "ושמרתם אותם" - אתם - שהכוונה שאם המנהיג שומר דרכי התורה הרי הוא משמש דוגמא אישית. ואפשר שזו הכוונה בפסוק "והיו עיניך רואות את מורך".

והגר"ח לנדאו חתנא דבי נשיאה אמר ליישב על פי חקירה של הגאון ר' ראובן גרוזובסקי במצות חיוב של האב ללמד תורה לבנו, אם זה כמו מילה ופדיון הבן שהן מחיובי הבן שעל האב לעשותן כמו שמבואר בברייתא קידושין (כט) האב חייב למולו ולפדותו וללמדו תורה, הרי דכלל מצות תלמוד תורה עם מילה ופדיון הבן, או לא שזה מחיוב תלמוד תורה שלו, דבחיוב ת"ת כמו שיש חיוב ללמוד בעצמו כן יש חיוב ללמד לבנו, ומביא ראייה מדברי הגר"א יו"ד (סי' רמה סק"ז), דמבואר דמצות ת"ת דבן אינה כשאר חיובים של האב על הבן, אלא דזה חלק ממצות תלמוד תורה שלו, ולפי זה שפיר כתוב דין ושננתם לבניך, מטעם שזה כהמשך לחיוב לימוד התורה שלו.

(הר צבי - רבי צבי פסח פרנק)

וְשִׁנְנָתָם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ
וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ" (דברים ג, ז).

נראה שתיבת ב"ם רומז על תורה שבכתב ותורה שבעל פה, תורה שבכתב המתחלת בתיבת ב'ראשית, ותורה שבעל פה המתחלת בתיבת מ'אימתי, וזהו ב"ם - 'בראשית' 'מאימתי', לומר שיהיו דיבוריו לעולם בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה".

וכבר פירש כן ב"לב חיים" להגר"ח פלאג'י (חלק ג סי' כה) ז"ל: "ודברת בם ולא בדברים בטלים, ופירש רש"י בם - בדברי תורה עיי"ש. ורמזתי בעניותי, כתיב בם נוטריקון 'בראשית' 'מאימתי', שהוא תורה שבכתב ותורה שבעל פה", עכ"ל. ועיין ב"קול אליהו" (יומא יט, ב) שהביא כן משם הגר"א, והוסיף משמו לפרש כן הפסוק (תהלים סח, יא) "ה' בם סיני בקדש", ששני התורות נתנו למשה רבינו ע"ה בסיני, ע"כ.

(מתנת חלקו - רבי חיים זאב אריה קרלינשטיין)

וְשִׁנְנָתָם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ
וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ" (דברים ג, ז).

כבר ביארתי במקום אחר שלא בדברים בלבד יצלח ביד האב להיות לבנו מלמד להועיל כי אם על ידי מעשיו והנהגותיו הטובים ילמד לבניו דעת ויורה להם דרך ישכון אור, ושננתם לבנך לא בדבור בלבד כי אם בשבתך בביתך ובלכתך, היינו שבתך והלוכך יהיו תורה לבניך.

(חידושי רבי יוסף נחמיה)